

Suradnja školskih pedagoga i suradnika Centara za socijalnu skrb po pitanju obiteljskog nasilja

Matešić, Lucia

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:829114>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju
Pedagogija

Lucia Matešić

**Suradnja školskih pedagoga i suradnika Centara za
socijalnu skrb po pitanju obiteljskog nasilja**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju
Pedagogija

Suradnja školskih pedagoga i suradnika Centara za socijalnu
skrb po pitanju obiteljskog nasilja

Diplomski rad

Student/ica:

Lucia Matešić

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Rozana Petani

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucia Matešić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Suradnja školskih pedagoga i suradnika Centara za socijalnu skrb po pitanju obiteljskog nasilja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 10. veljače 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. VAŽNOST OBITELJI	9
3. ŠTO JE OBITELJSKO NASILJE?	10
3.1 Vrste i oblici obiteljskog nasilja	11
3.1.1 Tjelesno kažnjavanje i zlostavljanje djece	11
3.1.2 Emocionalno zlostavljanje	15
3.1.3 Seksualno zlostavljanje	19
3.1.4 Zanemarivanje	23
3.2 Djeca svjedoci nasilja i posljedice svjedočenja	25
3.3 Prevencija i suzbijanje obiteljskog nasilja	31
4. ODGOJNO – OBRAZOVNI SUSTAV	36
4.1 Što škola može učiniti ako prepozna dijete izloženo obiteljskom nasilju?	36
5. CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB	39
6. SURADNJA PEDAGOGA I DRUGIH STRUČNJAKA	43
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	45
7.1 Predmet istraživanja	45
7.2 Cilj istraživanja	45
7.3 Zadaci istraživanja	45
7.4 Metoda istraživanja	45
7.5 Uzorak istraživanja	46
8. REZULTATI I ANALIZA ISTRAŽIVANJA	46
8.1 Aktivnosti koje poduzimaju pedagozi u školama po pitanju obiteljskog nasilja	46
8.2 Aktivnosti putem kojih se ostvaruje suradnja između pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb	51
8.3 Dominantni oblici suradnje pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb	55

8.4 Aktivnosti koje pedagog realizira sa stručnim suradnicima unutar Centra za socijalnu skrb putem individualnog i grupnog kontakta (sastanci).....	56
8.5 Prednosti i nedostaci međusobne suradnje	60
9. ZAKLJUČAK	65
10. LITERATURA.....	68
11. PRILOZI.....	71

1. UVOD

Znatan broj najstrašnijih oblika nasilja javnost još uvijek ne vidi jer se to zbiva, i pojedine obitelji to skrivaju unutar svoje intime i kuće. Obiteljsko nasilje globalni je problem koji može nedvojbeno narušiti osnovna ljudska prava i čiji je konačni rezultat socijalna isključenost žrtava nasilja. Socijalna marginaliziranost proces je koji određene pojedince ostavlja izguranima na samom rubu društva i na taj način ih tjera od svake šanse za rad i ostvarenje prihoda, drži ih podalje od mogućnosti za obrazovanje te od mreže raznih društvenih aktivnosti, ističe Aguado Asenjo i sur. (2006). Prema zapažanjima Svjetske zdravstvene organizacije, nasilje u obitelji podrazumijeva izuzetno trajnu i značajno uvjetovanu i višedimenzionalnu zaklutost pojedinca. U najosjetljiviju kategoriju socijalno isključenih osoba spadaju djeca i žene žrtve nasilja u obitelji te se u pomoći pojedinaca, zakona i institucija prepoznaje šansa za boljim životom. Ovaj rad nastao je kao rezultat razmišljanja o sve učestalijoj pojavi obiteljskog nasilja čemu svjedoči i porast aktivnosti raznih udruga, SOS kuća i hrabrih telefona za pomoć žrtvama nasilja.

Je li okrutno postupanje prema djeci postojalo oduvijek ili je to specifikum našeg vremena?

Beščutnost i okrutno ponašanje prema djeci unutar obitelji i škole vrlo je stara pojava, zabilježena u povijesnim, književnim i znanstvenim dokumentima. Autor DeMause (1998; prema Bilić i sur., 2012) ističe kako je praksa zlostavljanja djece tijekom povijesti neprestano oscilirala, od najekstremnijih oblika kao što je infanticid¹ (practicirano stoljećima u različitim kulturama) do potpune zabrane zlostavljanja, ali tek krajem 20. stoljeća. Kroz različita razdoblja, tradicije i kulture, prisutno je zlostavljanje djece s različitim intenzitetom i kombinacijama, povezana je okrutnošću i prešućivanjem, a kada bi se problem javno obznario, izazvao bi kolektivno užasavanje, negodovanje i bojazan za opće dobro i budući razvoj djeteta zbog negativnih posljedica za zdravlje. Zlostavljanje je kroz povijest bilo dopušteno, povremeno slabo osuđivano i smanjivano tek zahvaljujući pokušajima pojedinaca da zaštite djecu. No, zlostavljanje djece je i dalje prisutno usprkos svim dobrim namjerama, pokušajima zaštite i zakonskim zabranama. Često se naziva i „mračnim fenomenom našeg doba“ i stoga ga je teško definirati, kao i ostale složene fenomene.

Djeca i mlade osobe mogu biti uzdrmane i traumatizirane nasiljem u obitelji kao svjedoci, ali i kao žrtve, a iz brojnih istraživanja koje navode autorice Bilić i sur. u svojoj knjizi (2012), vidljiv je podatak kako su djeca prisutna obiteljskom nasilju u više od 50%

¹ lat. infans – dijete + occidere – ubiti: ubojstvo djeteta koje je izvršio jedan od roditelja

slučajeva. Obitelj bi trebala biti najsigurnije mjesto na svijetu, no njeni temelji se sve više urušavaju. Kod djece koja su izložena obiteljskom nasilju često je izražen problem u ponašanju i regulaciji vlastitih emocija, agresija, ali i poteškoće u stvaranju emocionalne privrženosti zbog velike nesigurnosti, zbog čega nerijetko tuđe ponašanje tumače kao neprijateljsko i potom slijedi neprimjerena reakcija.

S obzirom na dugoročne, a ponekad i cjeloživotne posljedice koje na djecu ostavlja zlostavljanje u obitelji, prvi i najvažniji korak za rješavanje tog problema je prepoznati i otkriti zlostavljanje, dakle uočiti obitelj i koji su to roditelji koji stalno potiču zlostavljanje svoje djece, a potom uz neospornu pomoć i suradnju raznih institucija kao što su policija, sudovi, škola, socijalna skrb, pribaviti podatke o nasilju i upotrijebiti adekvatnu metodologiju i mjere. Takvo sveobuhvatno razumijevanje pojave obiteljskog nasilja vodi ka uspješnijoj prevenciji. Uska suradnja navedenih institucija karakterizirana je dakle, pružanjem pluridisciplinarnе pomoći žrtvama nasilja, počiniteljima nasilja i njihovim obiteljima. Preventivni rad je izuzetno važan u zaštiti od obiteljskog nasilja, a uključuje kontinuiranu edukaciju stručnjaka i društvenih institucija koji djeluju na tom području te pomoć rizičnim obiteljima od strane pravosuđa, socijalne zaštite i školstva, navode Kocijan-Hercigonja i Hercigonja-Novković (2009).

Žrtve nasilja često osjećaju ljutnju, poniženost, bespomoćnost, ali i krivicu zbog izloženosti nasilju. To je osobito uočljivo u slučajevima u kojima su žene žrtve nasilja i koje zbog kontinuiranosti i izloženosti nasilju, gube kontakt s realnošću poimanja situacije i udaljavaju se od vlastitih emocija, pa tako bivaju ustrašene što se očituje kao osnovna značajka sindroma naučene bespomoćnosti.

Žrtve nasilja u obitelji mogu dobiti pomoć od strane pravosuđa, pravobraniteljstva za djecu, pravobraniteljstva za ravnopravnost spolova, centara za socijalnu skrb, liječnika koji provode primarnu zdravstvenu zaštitu (liječnik opće medicine, pedijatar, stomatolog, ginekolog ...), psihijatra i psihologa, a vrlo važnu ulogu imaju i nevladine i organizacije civilnog društva koje imaju različito razrađene programe intervencije. Upravo njihovo pokretanje i omogućavanje novog početka za žene i djecu koja žele nastaviti sa svojim životima prije svega unutar sigurnih kuća, ali i zaposlenje i edukacija određene skupine stručnjaka koji su se neprestano posvećivali potrebama žrtava, doprinijelo je žestokoj bitci protiv obiteljskog nasilja na gotovo svim razinama. Otvaranje savjetovašta za žrtve i počinitelje nasilja, provođenje raznih kampanja i radionica među djecom najranije dobi te kontinuirano senzibiliziranje javnosti o ovoj problematici, ključ su velikog doprinosa u sprječavanju nastanka ovog fenomena.

U teorijskom dijelu ovog rada upoznajemo se s pojmom obiteljskog nasilja, općenito s pojmom zlostavljanja i svim njegovim vrstama. Potom su u radu predstavljeni zakoni koji su usko povezani s ovom problematikom te protokoli o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. Detaljnije je opisan rad odgojno-obrazovnih ustanova i Centara za socijalnu skrb u slučajevima obiteljskog nasilja, također je predstavljena važnost suradnje istih u slučajevima gdje je potrebna njihova intervencija.

U empirijskom dijelu ovog rada, saznat ćemo detalje i pojedinosti stručnih suradnika koji reagiraju na problem obiteljskog nasilja, otkrit će se njihovo iskustvo u radu s djecom i obitelji djeteta pogođenih nasiljem.

Cilj istraživanja bio je utvrditi kvalitetu suradnje stručnih suradnika unutar Centara za socijalnu skrb s pedagogima u osnovnim školama po pitanju obiteljskog nasilja na temelju njihovog osobnog mišljenja. U svrhu ovog istraživanja koristit će se metoda intervjua, a konstruiran je polustrukturirani intervju.

2. VAŽNOST OBITELJI

Janković (1995) opisuje obitelj kao živi mehanizam koji označava organiziranu društvenu sredinu čiji je svaki kotačić od velike važnosti. Karakterizira ju razmjerna trajnost i sposobnost reprodukcije te ograničeni promjenjivi obrasci ponašanja koji su vezani za uloge koje pojedinci imaju, strukturu organizacije i način na koji djeluju. Obitelj je dakle, most koji povezuje pojedinca i društvo, točnije „društvo u malom“. Svaka promjena i raznovrsni faktori utječu na njeno funkcioniranje, ostavljaju trag na situaciju i atmosferu u obitelji, na jačinu međusobne povezanosti njenih članova te na stupanj integriranosti određene obitelji u društvu. Na sposobnost socijalizacije svakog pojedinog člana u istoj se mjeri tako mogu odraziti i cjelokupne situacije u obitelji i način na koji se njeni članovi odnose jedni prema drugima. Čudina-Obradović (1995) iznosi u svom istraživanju kako emocije koje proživljavaju majke i očevi, međusobni odnosi i način na koji doživljavaju specifičnu obiteljsku situaciju, mogu izrazito utjecati na kvalitetu teškog i najvažnijeg posla svakog roditelja, odgoja djeteta, koja može ugroziti ili poboljšati djetetovu uspješnost. Odnosi u braku bit će skladniji ako se kroz partnerske odnose provlači osjećaj uzajamne ljubavi i poštovanja i ako se dužnosti koje svaki partner ima vrednuju kao zajednički ciljevi. Također, skladu će doprinijeti izostanak svakog oblika zlostavljanja. Prema Vygotskome, zadatak obitelji je iznimno važan i težak, jer na djetetov kognitivni razvoj itekako djeluje osnaživanje njegove organizirane i kvalitetne socijalne kompetencije da bude u izravnoj interakciji s okolinom. Mnoga istraživanja koja promišljaju o utjecaju obitelji na intelektualni razvoj djece navedena u knjizi autorice Bilić i sur. (2012), govore o važnosti pristupa i ostvarivanju ulogama roditelja kod oba partnera. Očevo poimanje vrijednosti zajedništva sa ženom u donošenju odluka i rješavanju mnogih problema koji će se pred njihovim obiteljskim pragom pronaći smatra se najvažnijom odlikom kvalitetnog i uravnoteženog roditeljstva. Ukoliko otac prepozna problematiku odgoja, materijalnu sigurnost, jačanje otpornosti i napredovanje obitelji kao zajednički problem muža i žene, on pritom pomaže napretku djeteta, kao i spoznaja da je ženina potreba za zajedništvom zadovoljena uslijed koje će ona imati osjećaj zaštićenosti – emocionalne stabilnosti i pripadanja, što također osigurava djetetov uspjeh.

Čudina-Obradović (1995) smatra kako je obitelj temeljni izvor osiguravanja svakog oblika skrbi koja nije formalna i ističe njenu vrijednost u odnosu na dijete, ali ne umanjuje pritom karakteristike i utjecanje vanjskih čimbenika na pojedinca, važnih vertikalnih i horizontalnih društvenih kretanja i stresora koji mogu utjecati na funkcioniranje obitelji.

3. ŠTO JE OBITELJSKO NASILJE?

Nasilje u obitelji problem je suvremenog društva koji se događa na globalnoj razini. Najčešće korištenu definiciju zlostavljanja, iznosi nam Svjetska zdravstvena organizacija: „Svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece, što rezultira stvarnom ili potencijalnom opasnosti za djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja i moći.“ (WHO, 2006)

Postoje razne definicije zlostavljanja poput medicinske, pravne i znanstvene kojima je zajednička stavka naglašavanje nepravde i patnje koje roditelji ili pak skrbnici često nanose djeci svojim neodgovornim postupcima ili propustima, odnosno zapostavljanjem fizičkih ili psiholoških potreba djece. Iako je važan element trajna ili učestala izloženost, autorice (Bilić i sur., 2012) naglašavaju kako je potrebno istaknuti da se i pojedina ekstremno gruba postupanja koja mogu ugroziti zdravstveno stanje i život djeteta, mogu istodobno odrediti kao zlostavljačka. Naime, samo jedan teški udarac može prouzrokovati neugodne tjelesne ozljede ili se pak seksualno zlostavljanje može dogoditi samo jedanput, ali posljedice budu dugotrajne. Izdvajanjem konteksta odnosa odgovornosti, povjerenja i moći u samoj definiciji zlostavljanja, želi se ukazati na činjenicu da djeca sve češće doživljavaju najmanje jedan od oblika nasilja i od ostalih osoba koje imaju autoritet u njihovim životima. Dakle, osim nasilja u obitelji čiji počinitelji mogu biti roditelji, starija braća ili sestre ili pak ostali članovi obitelji, zlostavljači mogu biti i nastavnici, dadilje, treneri. Bliske su to osobe u koje dijete vjeruje, neizmjerljivo ih cijeni, osobe koje, s druge strane, imaju određenu dozu odgovornosti prema djetetu (Bilić i sur., 2012).

Rijedak je slučaj kada se obiteljsko nasilje pojavljuje kao odvojen napad. Tako se u obiteljima koje su u riziku od pojave nasilja može otkriti duga povijest zlostavljanja. Nesumnjivo oba oblika nasilja, emocionalno ili fizičko, mogu biti jednako štetna, a djeca ga nesvjesno prihvaćaju kao normalno ponašanje rastući u društvenoj sredini u kojoj se nasilje tolerira kao jedino moguće rješenje problema i gdje je fizička dominacija temeljna karakteristika socijalnih odnosa (Kocijan-Hercigonja i Hercigonja-Novković, 2009). Pećnik (2003) ističe da je vidljiv prijenos zlostavljanja djece u obitelji među generacijama i objašnjava ga kao pojavu koja se očituje kod osoba koje su doživjele traumatsko iskustvo zlostavljanja u obitelji u djetinjstvu pa su kasnije, kao zrele i odrasle osobe, zlostavljale svoju djecu. No, ova pojava nije prisutna kod svih žrtava zlostavljanja, samo kod nekih pojedinaca. Neposredna izloženost nasilju u djetinjstvu, kroz vlastito iskustvo ili promatranjem nasilja

koje se događalo nad braćom, sestrama ili pak roditeljem, predstavlja značajnog rizičnog faktora za pojavu takvog stila roditeljstva i usvojenih obrazaca ponašanja.

Žene koje bivaju žrtvama nasilja u obitelji najčešće imaju usvojeni tradicionalni stav prema podjeli spolnih uloga unutar obitelji. Mišljenja su kako je uloga muškarca da uzdržava obitelj i da je on zapravo glava obitelji o kojemu su one u potpunosti ovisne. Karakterizira ih nisko samopoštovanje, podcjenjivanje vlastitih potencijala i vještina te su promišljanja da trebaju snositi dio odgovornosti ili su glavni krivci za nasilje kojeg trpe. Raznolike su reakcije koje se mogu uočiti kod tih žena, a tipične su stresne reakcije, obilježava ih strah i psihosomatske tegobe poput migrena, probavnih poremećaja i nesanica, a žene se s vremenom izoliraju od društva i briše se svaki trag komunikacije sa bližnjima i prijateljima (Ajduković, 2000).

U daljnjem tekstu opisat će se različiti oblici zlostavljanja koji se često isprepleću i prožimaju, pa se sve češće govori o kombinaciji više oblika zlostavljanja.

3.1 Vrste i oblici obiteljskog nasilja

Postoji nekoliko vrsta zlostavljanja: tjelesno, emocionalno/psihičko, seksualno zlostavljanje, zanemarivanje i manipuliranje, a također su moguće i raznovrsne varijante istih. Nasilje, neovisno o tome prema kome je usmjereno, gotovo uvijek ima za krajnji cilj uništiti samopouzdanje i slomiti otpor žrtve, a mogući uzroci nasilja mogu biti brojni.

3.1.1 Tjelesno kažnjavanje i zlostavljanje djece

Pojam tjelesnog kažnjavanja uključuje primjenu fizičke sile s intencijom da dijete osjeti bol i/ili nelagodu, ali bez nastanka ozljede, s osnovnim motivom korigiranja ili uspostave kontrole nad djetetovim ponašanjem. Za privremeni cilj primjene tjelesnog kažnjavanja roditelji najčešće navode reduciranje trenutnog nepoželjnog ponašanja, a trajni je cilj povećati pojavu ponašanja koje je poželjno i na taj način poraditi na poslušnosti za budućnost (Pećnik, 2003; Bilić i sur., 2012).

Iako postoje brojna upozorenja stručnjaka, tjelesno je kažnjavanje kao odgojna metoda izgleda općeprihvaćeno i prisutno generacijama te postoji i danas u velikom broju obitelji. Čl. 19. *Konvencije o pravima djeteta* nalaže zaštitu djece od tjelesnog kažnjavanja, a 1998. podržavanjem odredbi *Obiteljskog zakona* Hrvatska se pridružila ostalim zemljama svijeta (svega 15) koje imaju na snazi zabranu tjelesnog kažnjavanja, no prema najnovijim statistikama vidimo da je ta pojava ipak u porastu i to izaziva itekakvu zabrinutost (Bilić i sur., 2012).

Postoje dva oblika tjelesnog kažnjavanja djece, a to su *instrumentalno* i *impulzivno* tjelesno kažnjavanje. *Instrumentalno* tjelesno kažnjavanje oblik je tjelesnog kažnjavanja gdje uočavamo neke akcije roditelja koje nisu praćene snažnim emocijama, ono se zapravo koristi mirno, promišljeno i planirano. S druge strane imamo *impulzivno* tjelesno kažnjavanje koje predstavlja proizvod trenutka popraćenog srdžbom, gubitkom kontrole, kojega kasnije slijedi uznemirenost, pa čak i tuga i osjećaj krivnje (Bilić i sur., 2012).

Osim udaranja djece po stražnjici ili udaranja predmetima, tjelesno kažnjavanje uključuje i druge tjelesne oblike (Bilić i sur., 2012):

a. *izravni fizički oblici kažnjavanja:*

- štipanje, drmanje
- povlačenje za kosu ili uši
- udaranje rukama i predmetima (kuhača, štap)

b. *prisiljavanje na konzumaciju štetnih stvari*

- prisiljavanje djeteta da pojede ljute začine (papriku, papar, feferone i sl.)
- ispiranje usta sapunom

c. *radnje koje uključuju prekomjernu tjelesnu nelagodu*

- prisiljavanje djece da stoje ili sjede u neugodnom ili bolnom položaju
- klečanje na tvrdim ili oštrim predmetima (primjerice, na kukuruzu, staklu ili kamenčićima)
- uskraćivanje vode ili hrane
- primoravanje djece da što više vježbaju (100 čučnjeva za kaznu)

Bitno je raspoznati koja su to *zaštitna ograničenja* od spomenutih oblika, točnije odijeliti razne upute i upozorenja ili pak brzo reagiranje roditelja u slučajevima kada je dijete izloženo opasnosti. Tu se mogu ubrojiti potezanja ili nagla dizanja djeteta da se ne bi opeklo ili istrčalo na ulicu. Kod razloga uporabe tjelesnog kažnjavanja često nailazimo na ova obrazloženja roditelja: „batina je izašla iz raja“, to je najučinkovitija odgojna metoda, a koristili su je i njihovi roditelji i tako su izrasli u „velike i normalne“ ljude (čime vjeruju u djelotvornost ove metode i smatraju je potrebnom i korisnom), tako i roditeljsko vjerovanje da djeca na taj način najbrže usvajaju i prihvaćaju njihove riječi i upozorenja jer će uslijediti djetetovo brzo mijenjanje ponašanja kada momentalno shvate da će ih snaći kazna (Bilić i sur., 2012).

Određeni broj roditelja traži od svoje djece da se ponašaju u skladu s pravilima i ne dozvoljavaju ikakva odstupanja. Primjenjuju strogu disciplinu, kontroliraju postupke vlastitog

djeteta bez da pokazuju razumijevanje njihovih potreba i čest je slučaj da svako odstupanje ili kršenje „reda, rada i discipline“ bude kažnjeno tjelesno. Ključno je razlikovati disciplinu i tjelesno kažnjavanje. Kyriacou (2001) smatra da je za disciplinu neophodan red kako bi djeca mogla učiti, bez straha i dominacije. No, roditelji danas to često pobrkaju te pod disciplinom obično misle na stegu, odnosno naviku na pokoravanje određenim pravilima i autoritetima. Kod roditelja možemo obično uočiti brzu reakciju na neposlušnost koja se manifestira kroz udaranje, prijetnje ili oduzimanje povlastica uz izostanak objašnjenja i opravdanja. Djeca tako prihvaćaju njihove naredbe (trenutna poslušnost) i to čine isključivo iz straha da ponovno ne dožive bol. Umjesto toga, roditelji mogu preventivno odgojno djelovati, potaknuti poželjno i spriječiti neželjeno ponašanje. Naime, to uključuje da roditelji prihvate reakcije vlastitog djeteta, razumiju njegove želje i usklade s potrebama, zatim da potaknu na samoaktualizaciju (da dijete krene donositi odluke i neke stvari uradi bolje), ohrabre svaki pokušaj izražavanja njihovog osobnog mišljenja, stavova, sposobnosti i isprobavanje novih mogućnosti. Pritom se podrazumijeva da ne koriste korektivne odgojne postupke koji slijede odmah nakon nepoželjnog ponašanja, sa svrhom da se ono ispravi.

Kod posljedica tjelesnog kažnjavanja pronalazimo sljedeće: ugrožavanje osnovne potrebe djeteta za odnosom i autonomijom, ugrožavanje zdravlja i sigurnosti, prijetnja fizičkom i psihičkom integritetu, gubitak poštovanja, povjerenja te osjećaj razočarenja u roditelje (narušavanje odnosa roditelj – dijete), javljaju se razne emocionalne reakcije poput bijesa, srama, straha, ljutnje, poniženja i bespomoćnosti, a sve to rezultira povećanim agresivnim i antisocijalnim ponašanjem, niskom samokontrolom, problemima mentalnog zdravlja (tjeskoba i depresija), smanjenom motivacijom i lošim školskim uspjehom (Bilić i sur., 2012).

Bitno je spomenuti kako postoji razlika između tjelesnog kažnjavanja i tjelesnog zlostavljanja. Dakle, primjenjivanje tjelesnog kažnjavanja kao odgojnog sredstva najčešće može prerasti u tjelesno zlostavljanje. Prema podacima službenih evidencija, uočavamo 2/3 zlostavljane djece kada tjelesno kažnjavanje eskalira. Svi oni koji imaju tendenciju opravdati primjenu tjelesne kazne smatraju da se ona razlikuje od tjelesnog zlostavljanja po intenzitetu, niskoj razini rizika od ozljede i vidljiva je namjera roditelja da izmijene ponašanje svog djeteta. Mnogi navode kako je tjelesno kažnjavanje sama bit tjelesnog zlostavljanja te smatraju da problem leži u kulturnom toleriranju i dopuštanju korištenja tjelesnog kažnjavanja u odgoju što doprinosi velikoj raširenosti obaju fenomena (Bilić i sur., 2012).

Pojam tjelesno zlostavljanje djece označava često ili jednokratno grubo, svjesno nanošenje boli, tjelesnih ozljeda te neprimjereno ponašanje roditelja i drugih osoba koje

uključuje visok stupanj rizika od tjelesne ozljede čije štetne posljedice mogu biti vidljive, ali i ne moraju (WHO, 2006; Pećnik, 2003; Bilić i sur., 2012). Tjelesno zlostavljanje je drugim riječima namjerno povređivanje jedne osobe od strane druge i ono podrazumijeva ponašanje koje karakterizira otvorena tjelesna agresija iskazana prema osobi i kojoj prisustvuje neslučajna povreda. Manifestira se na mnogo načina s različitim intenzitetom prilikom kojih svaki može ostaviti prilično ozbiljne posljedice po fizičko i psihičko zdravstveno stanje žrtve (Bilić i sur., 2012).

U hrvatskim se istraživanjima navodi da su dječaci češće žrtve tjelesnog zlostavljanja (Pećnik, 2001). Najčešće spomenuti oblici tjelesnog zlostavljanja su sljedeći: šamaranje, udaranje tvrdim predmetima (šiba, kuhača, štap, remen, palica i sl.), agresivno drmusanje, žestoko odgurivanje i naguravanje, zadavanje udaraca šakom ili nogom po glavi i cijelom tijelu, teške batine (premlaćivanje), grizenje, grebanje, povlačenje za kosu, davljenje, bacanje o zid, namještaj ili ostale predmete koji pripadaju pokućstvu ili pak silovito bacanje čvrstih predmeta na žrtvu, ubadanje, vezanje, izgladnjivanje, gnječenje te ostavljanje djeteta samog unutar automobila (Bojić, 2011:29).

Kada je riječ o prepoznavanju tjelesno kažnjavane djece, naglasak je na ranom uočavanju znakova zlostavljanja koje je nažalost otežano jer djeca teško otkrivaju svoje iskustvo tjelesnog zlostavljanja, posebno ako je počinitelj tog nasilnog djela njihov roditelj. Među razlozima takvog ponašanja navode se: sram, strahovanje da roditelji ne bi saznali da su otkrili nekom njihovo ponašanje, potom usvojene naredbe u ranoj dobi da se o obiteljskim stvarima ne smije ni pod koju cijenu govoriti izvan kuće te da veći broj djece smatra kako je ponašanje njihovih roditelja normalno jer drugačije i ne poznaju. No, djeca nam šalju diskretne i neizravne signale koji se mogu protumačiti kao pozivi u pomoć i na to trebamo obratiti pozornost. Autori tako navode razne oblike pokazatelja nasilja, a to su najprije *tjelesni* (povreda o čijoj lokaciji, naravi i ozbiljnosti trebamo voditi računa), *ponašajni* (djeca u kontaktu s odraslim osobama djeluju neobično oprezno – kao da se boje, sklona su pretjeranom udovoljavanju autoritetima i maksimalnom ispunjavanju njihovih očekivanja, sramežljiva su, povučena ili pak hiperaktivna i agresivna, često izostaju s nastave, a ako dođu u školu, najčešće su neprikladno odjevena jer prikrivaju ozljede, a možemo uočiti da tjelesno zlostavljana djeca ne žele ići kući), potom *socijalni* (nisu u mogućnosti uspostaviti prijateljske odnose s djecom iste dobi, neimanje povjerenja prema istima, slabo posjedovanje socijalnih, kognitivnih i jezičnih kompetencija, sklonost rješavanju problema na agresivan način) te *emocionalni* indikatori (srdžba i stvaranje neprijateljskih odnosa, ograničena sposobnost pri

izražavanju vlastitih osjećaja te u zamjenu nude razna nelogična i neprihvatljiva objašnjenja) (Bilić i sur., 2012).

Kod adolescenata možemo prepoznati i neke druge pokazatelje da su izloženi nasilju primjerice govorenje laži, krađa, tučnjava, ispadi bijesa, tendencija ka agresivnom ponašanju prema drugim osobama, poteškoće u stvaranju i održavanju interpersonalnih odnosa, bijeg od kuće i iz škole, pridruživanje kriminalnim skupinama, sklonost autodestruktivnom ponašanju i zlouporabu sredstava koja mogu izazvati ovisnost (Bilić i sur., 2012). Svaki od ovdje navedenih znakova trebaju biti pomno proučeni, nikako zanemareni te je po potrebi neophodno poduzeti konkretne i stručne mjere za zaštitu djeteta.

Tjelesno zlostavljanje ostavlja za sobom *kratkoročne* i *dugoročne* posljedice za daljnje razvijanje djeteta i njegovo funkcioniranje. Kratkoročne se posljedice često pojave nedugo nakon čina zlostavljanja ili se manifestiraju kroz djetinjstvo i adolescenciju, dok su dugoročne vidljive još dugo ili prate zlostavljane osobe cijeli život.

3.1.2 Emocionalno zlostavljanje

Emocionalno zlostavljanje podrazumijeva konstantnu naklonjenost neprijateljskom i/ili indiferentnom ponašanju roditelja i ostalih osoba koje pripadaju nadmoćnijoj skupini u odnosu na djecu, na osnovu kojih dijete može steći dojam da nije vrijedno, prihvaćeno i voljeno što može znatno nanijeti štetu njihovoj emocionalnoj stabilnosti i psihološkom kapacitetu te kratkoročno i/ili dugoročno negativno utjecati na njihov razvoj i opće dobro (Bilić, 2008; Bilić i sur., 2012).

Često dolazi do terminoloških nesuglasica kada je riječ o emocionalnom zlostavljanju. U američkoj se literaturi koristi termin *psihološko*, a u europskoj *emocionalno zlostavljanje*, dok postoje i oni koji koriste oba naziva. Tako možemo naići i na nazive poput *emocionalnog zapuštanja*, *psihološkog maltretiranja*, *mentalne okrutnosti*, *psihološkog udaranja* i sl. Pristalice naziva *psihološko zlostavljanje* navode kako pojam psihološko obuhvaća afektivne i kognitivne aspekte zlostavljanja, uključujući oštećenje ili usporavanje razvoja dječjih kognitivnih sposobnosti (inteligencija, pamćenje, pažnja) i procesa pa je zbog toga primjereniji, no zanemaruju tako emocionalno područje. Zagovornici uporabe termina *emocionalno zlostavljanje* ističu kako su posljedice ove vrste zlostavljanja uočljive najviše na emocionalnom planu, točnije emocionalni razvoj djeteta najsnažnije je pogođen i njegova sposobnost izražavanja vlastitih osjećaja i razvijanja normalnih interpersonalnih odnosa. Autori se tako češće odlučuju za upotrebu upravo ovog termina jer naglašava povezanost emocionalne i kognitivne komponente (O'Hagan, 1995; prema Bilić i sur., 2012).

Repetitivnost je upravo ono što karakterizira emocionalno zlostavljanje. Posebno je opasno kada takvi oblici ponašanja zbog učestalog ponavljanja počnu dominirati životom djeteta (Killen, 2001). Poznato nam je svima kako je moguće jednu uvredu zapamtiti za cijeli život, no situacija je ozbiljnija kad se uvrede redovito ponavljaju. Kod definiranja emocionalnog zlostavljanja pronaći ćemo komponente *aktivnog* i *pasivnog* postupanja. *Aktivno* predstavlja namjerno negativno postupanje – otvoreno odbacujuće ponašanje skrbnika, odnosno zlostavljanje, primjerice učestalo nazivanje djeteta glupim, dok *pasivno* (nečinjenje – zanemarivanje) predstavlja ignoriranje dječjih emocionalnih potreba, uskraćivanje stimulacije i evidentnu činjenicu da počinitelji nisu emocionalno dostupni kada je riječ o skrbi, nadziranju, vođenju, poučavanju i zaštiti, primjerice ignoriranje djetetove potrebe za roditeljskom pomoći da ovlada nekim radnjama gdje su emocionalno oni nedostupni, a fizički prisutni. Posljedice emocionalnog zlostavljanja mogu biti vidljive (depresivnost, samoranjavanje) i nevidljive (Bilić i sur., 2012).

S obzirom na to da se nalazi u suštini svakog zlostavljanja i ide u stopu svim ostalim oblicima zlostavljanja, može se reći da je emocionalno zlostavljanje sastavni element te istovremeno posljedica tjelesnog i seksualnog zlostavljanja te zanemarivanja (Glaser, 2002; prema Bilić i sur., 2012).

Emocionalno zlostavljanje razlikuje se od ostalih tipova zlostavljanja jer je ono ponajviše orijentirano na odnose, a ne toliko na događaje, ne podrazumijeva direktan kontakt, posljedice nisu primjetne, no mogu mnogo više naškoditi i njihov negativan učinak je dugotrajan za razliku od ostalih oblika zlostavljanja. Zbog navedene neevidentnosti i neprepoznatljivosti posljedica, poprilično je težak posao pružiti svu potrebnu i stručnu pomoć. Kritično razdoblje za emocionalno zlostavljanje u obitelji je ono od 13. do 17. godine života, navode autorice (Bilić i sur., 2012).

U literaturi je najčešće navedeno pet osnovnih kategorija štetnog ponašanja roditelja ili skrbnika koje upućuju na različite podvrste ili oblike emocionalnog zlostavljanja: odbacivanje, izoliranje, teroriziranje, ignoriranje i iskorištavanje. Ova Garbarinova (1986; prema Bilić i sur., 2012) podjela se koristi najčešće i danas. Nešto kasnije, Garbarino i Vondra (1987; prema Bilić i sur., 2012) proširuju osnovnu klasifikaciju: odbijanje emocionalnog odgovora, ponašanja koja degradiraju dijete, nepoticanje, prisiljavanje djece da žive u opasnoj ili nestabilnoj okolini. Potom Egeland (Wenar, 2003; Bilić i sur., 2012) dodaje i psihološku nedostupnost, poricanje emocionalne odgovornosti. U našoj literaturi možemo pronaći sljedeće oblike: odbacivanje, vikanje bez razloga, omalovažavanje, izrugivanje, prostaćenje, teroriziranje prijetnjama i kaznama, vrijeđanje uz dobacivanje loših kritika i

stalnu usporedbu s drugom djecom, zabranu i drastično uskraćivanje potreba, ignoriranje emocionalnih potreba djeteta i uskraćivanje odnosa, iskorištavanje i manipuliranje (Karlović i sur., 2001; Bilić, 2008). Sva navedena ponašanja štete djetetovu samopoštovanju, smanjuju osjećaj pripadnosti i ometaju zdrav razvoj.

Odbacivanje podrazumijeva nepriznavanje djetetove osobnosti, njegovih osjećaja, potreba, vrijednosti, a sve se to može manifestirati kroz fizičko napuštanje djeteta, nepokazivanje topline i ljubavi – interakcije bez emocija, primjerice odbijanje zagrljaja i gesta ljubavi te ne pružanje pomoći. Vikanje sadrži neprijateljstvo i agresivnost, donosi sa sobom ružne i uvredljive etikete koje ponižavaju dijete i stvaraju mu osjećaj nelagode. Kroz psovke i govorenje prostota, roditelji demonstriraju svoju moć, prijete i provociraju. Ismijavanje, ruganje i sramoćenje, odnosno nazivanje pogrđnim imenima ili konstantno pronalaženje mane ili pogreške, zapravo predstavlja napad na djetetov emocionalni i socijalni razvoj. Ovakva ponašanja umanjuju dignitet i vrijednost djeteta, štete osjećaju osobne vrijednosti i razvoju pozitivne slike o sebi. Maltretiranje prijetnjama i kažnjavanje podrazumijeva namjerno izazivanje ozbiljnog straha kod djece i nenamjerno izazivanje straha ekstremnim i nepredvidivim odgovorima na ponašanje djece. Primjena zastrašivanja dominantan je oblik discipliniranja djece. Stanje straha i neprestanog iščekivanja neugode zasigurno ne pogoduje pozitivnom razvoju djeteta. Okrutno kritiziranje i česta usporedba s ostalom djecom duboko vrijeđa dijete, a ne daje mu ni informaciju ili pak obrazloženje zbog čega njegovo ponašanje ili rad nije dobar. Takve povratne informacije štete djetetovu psihosocijalnu razvoju, ne potiču promjene, poboljšanja, ni učenje, već utječu na potencijalno stvaranje djetetove loše slike o sebi. Također ograničavaju djetetov potencijal i pri traženju od djeteta da bude poput nekog drugog ne prihvaćaju ga kao osobu kakva jest. Ograničavanje i namjerno sprječavanje djeteta da sudjeluje u obiteljskim događanjima, ograničavanje kontakata s vršnjacima koje je ono samo odabralo, a s kojima druženje nema nikakve štetne posljedice, ili pak s drugim članovima obitelji koje dijete voli i koji njega vole, predstavlja zapravo onemogućavanje učenja važnih socijalnih vještina i razvijanja socijalnih interakcija. Socijalna interakcija važna je dječja potreba i ako roditeljskim neprimjerenim postupanjem biva nezadovoljena, može negativno utjecati i djelovati na razvoj adekvatnog socijalnog funkcioniranja u budućnosti. Psihološka nedostupnost, neosjetljivost i neodgovaranje na djetetove emocionalne potrebe, definicija su pojma ignoriranje. Takvo ponašanje roditelja rezultira zbunjujućim i nekonzistentnim interakcijama s djetetom. Emocionalno nedostupni roditelji odgovaraju na radost djeteta indiferentnošću, ljutnjom, a ponekad i prijetnjom, dok na djetetovu ljutnju odgovaraju još snažnijom ljutnjom, prijete ili reagiraju nasiljem ukoliko se ono trenutačno ne

prestane ljutiti. Dakle, takve reakcije roditelja ne postavljaju temelje budućeg zdravog i privrženog odnosa te uskraćuju emocionalnu dostupnost koja je jako važna za zdrav rast, razvoj i osjećaj temeljne sigurnosti. Djeluju zbunjujuće i potenciraju nesigurnost, oscilatorna ponašanja, od krajnje bliskih do krajnje odbijajućih (Bilić i sur., 2012).

Šteta koju roditelji nanose djeci pasivnim načinom je alarmantna, upozorava Nikić (2004) i ističe kako je afektivna hladnoća koju neki roditelji „šalju“ prema svojoj djeci osobito opasnija od fizičke kazne jer povrjeđuje više psihi, a osim toga uvjerava to mlado i psihički krhko biće kako ništa ne vrijedi. Iskorištavanje podrazumijeva korištenje djece za zadovoljavanje raznih roditeljskih potreba i interesa, a pritom je zanemarena dobrobit i ostale potrebe djeteta. Djeca se dovode u situaciju i potaknuta su da čine nelagodne i štetne stvari za roditelje. Vrlo slično iskorištavanju je manipuliranje. Roditelji skloni manipuliranju primjenjuju različite taktike kako bi lakše uspostavili kontrolu i ovladali drugima, prikazujući sebe kao žrtvu. Sve to čine kako bi zadovoljili materijalne, ali i psihološke potrebe te ispunili osobne ciljeve i interese. Manipuliranje djecom možemo često prepoznati u slučajevima stalnih sukoba i visoko konfliktnih razvoda roditelja. Dijete predstavlja sredstvo preko kojega se sukobljeni roditelji razračunavaju, a pritom se ne vodi računa o njegovim osjećajima i potrebama (Killen, 2001). Navedeni oblici emocionalnog zlostavljanja pojavljuju se često u različitim kombinacijama, isprepleću se, nadopunjuju i međusobno prožimaju.

Važno je obratiti pažnju na upozoravajuće znakove kako bi pravodobno mogli pružiti pomoć emocionalno zlostavljanoj djeci. Razlikujemo sljedeće pokazatelje: *tjelesne* (problemi sa zdravljem bez prirodne osnove, nesanica i problemi s unosom hrane), *ponašajne* (usamljenost, povučенost, nisko samopouzdanje, pretjerana pasivnost, pretjerana aktivnost, ponašanja neprikladna dobi djeteta), *emocionalne* (tuga, strah, depresivna raspoloženja, anksioznost, emocionalna nestabilnost, susprezanje od pokazivanja radosti ili zadovoljstva, negativan afekt ili osjećaj neugode prema svima u njihovu okruženju), *kognitivne* (nazadovanje u školi, nezainteresiranost) te *socijalne* (nesigurnost, niska razina socijalne kompetentnosti, smanjena mogućnost prilagođavanja situacijama, ne uključivanje u dnevne aktivnosti) (Bilić i sur., 2012). Kako svaki oblik zlostavljanja donosi sa sobom neke posljedice, tako i emocionalno zlostavljanje ima kratkoročne i dugoročne posljedice. Ovisno o razvojnoj fazi djeteta, autori Shaffer, Yeats i Egeland (2009; prema Bilić i sur., 2012) razlikuju sljedeće kratkoročne posljedice: rano djetinjstvo (srdžba, agresivno ponašanje, niska razina samopoštovanja, ne razvijanje osjećaja privrženosti), srednje djetinjstvo (povišena razina agresivnosti, socijalna izolacija i povlačenje) i adolescencija (problemi poput depresije

i povlačenja – internalizirani, niska razina samopoštovanja, anhedonija², pesimističan pogled na budućnost i nedostatak kompetentnosti). Od najčešćih dugoročnih posljedica emocionalnog zlostavljanja spominju se: depresivnost, suicidalnost, sklonost ovisnostima, nisko samopoštovanje, problemi u odnosima s drugim ljudima i reviktimizacija.

3.1.3 Seksualno zlostavljanje

Američka akademija dječje i adolescentne psihijatrije (2008) iznijela je definiciju seksualnog zlostavljanja koja naglašava da se u seksualno zlostavljanje djece ubraja bilo koji seksualni čin koji se odvija između maloljetne i odrasle osobe, ili između dvoje maloljetnika gdje je jedna osoba dominantnija od druge, odnosno posjeduje moć nad njom. Situacije u kojima se djeteta uvjeravanjem ili prisiljavanjem primorava na sudjelovanje u seksualnom činu bilo kakve vrste (s kontaktom ili bez kontakta), također se ističu u spomenutoj definiciji. Seksualni čin tako može uz seksualni odnos podrazumijevati i ekshibicionizam, izlaganje osobe pornografskom sadržaju, voajerizam, prilično vulgarnu komunikaciju preko interneta ili telefona (Bilić i sur., 2012).

Ministarstvo unutarnjih poslova RH navodi kako pojam seksualnog zlostavljanja uključuje više aktivnosti, od koji se ističu nasilni i nenasilni spolni odnos ili spolne radnje koje se s njim izjednačavaju, neprimjereno dodirivanje, ali i udvaranje odrasle osobe, navođenje ili nagovaranje djeteta na gledanje filmova, videosnimki, časopisa i slika s pornografskim sadržajem, potom samozadovoljavanje pred djetetom, pokazivanje genitalija djetetu, izlaganje golog djeteta poziranju pred odraslim osobama, pa sve do toga da se dijete uhodi dok se presvlači ili kupa (MUP RH, 2010).

Karakteristike seksualnog zlostavljanja koje navode Berliner i Elliott (2002; prema Bilić i sur., 2012) temeljene na velikom broju studija su sljedeće: prosječna životna dob djeteta žrtve seksualnog zlostavljanja je 9 godina, premda se raspon dobi proteže od doba dojenja pa sve do 17 godine, u čak 40 % slučajeva počinitelji su mlade osobe, često adolescenti, dok se tek u 5 – 15 % slučajeva zlostavljanje događa od strane nepoznate osobe, a u preostali postotak ubrajaju se osobe dobro poznate djetetu ili obitelji. Što se tiče spolnih razlika, u vrijeme započinjanja seksualnog zlostavljanja dječaci su stariji od djevojčica, te imaju veću vjerojatnost da će biti zlostavljani od nekoga tko nije član obitelji, kao i od osoba koje su već bile osuđivane zbog zlostavljanja djece. Slabije organizirane i manje kohezivne obitelji, najčešće su obitelji djece koja su seksualno zlostavljana i u značajnijoj mjeri su disfunkcionalne za razliku od obitelji djece koja nisu proživjela iskustvo seksualnog

² izostanak užitka

zlostavljanja, a znatni problemi u komunikaciji, nedostatak emocionalne povezanosti i fleksibilnosti te socijalna izolacija zamijećeni su u obiteljima u kojima je počinjen incest. Faktore rizika predstavljaju ženski spol, život bez jednog ili oba biološka roditelja, nedostupna majka, nesretan obiteljski život, te psihološka ili kognitivna ranjivost – potencijalni rizik za zlostavljanje je 1,75 puta veći za djecu koja posjeduju određene nedostatke ili teškoće (Berliner i Elliott, 2002; prema Bilić i sur., 2012).

Čini se kako socioekonomski status pojedinca nije značajno povezan sa seksualnim zlostavljanjem, dok je kod svih ostalih oblika zlostavljanja situacija posve drugačija (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Neki od medijatora težine utjecaja seksualnog zlostavljanja koji se najčešće pojavljuju u studijima su: težina zlostavljanja (određena time je li došlo do penetracije), dob kada je zlostavljanje krenulo, period trajanja i koliko često se zlostavljanje ponavlja, veza između žrtve zlostavljanja i počinitelja (posljedice su teže ako je zlostavljač otac ili očinska figura unutar obitelji) te pitanje je li zlostavljanje popraćeno fizičkim nasiljem. Dob djeteta u vrijeme započinjanja zlostavljanja povezana je i s težinom, ali i trajanjem zlostavljanja (što je dijete mlađe, zlostavljanje je teže budući da je očiglednije da će ono poprimiti različite oblike i da će duže trajati, potom s dužim zlostavljanjem i ranijim početkom povezano je i zlostavljanje od strane biološkog oca, dok je ono od strane osobe koja djetetu nije biološki otac najčešće kratkotrajno i kasnije započinje (Trickett, 2006; prema Bilić i sur., 2012). Kod djece žrtvi seksualnog zlostavljanja ne uočavaju se razlike po spolu vezane uz težinu simptoma patnji i trauma, one su eventualno vidljive u nekim specifičnim područjima doživljavanja i ponašanja, a ne općenito (Maikovitch-Fong, Kohn i Jafee, 2010; prema Bilić i sur., 2012).

Sanderson (2005) navodi kako mnogi seksualni zlostavljači u početku dijete obasipaju pažnjom, nježnostima i „ljubavlju“, a nakon toga slijedi podmićivanje kako bi ga se privoljelo na seksualni odnos, nastojeći istovremeno osigurati šutnju uskraćivanjem ljubavi, nagradama i povlasticama ili pak prijetnjama. Takva ponašanja zlostavljači često maskiraju predstavljajući ih djetetu kao način igre, održavanja higijene, educiranja te uvjeravajući ga kako je to uobičajen i normalan odnos i da ga ono samo želi.

Postoje određeni znakovi seksualnog zlostavljanja djece. Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja (2003) navode sljedeće, a potvrđuju ih i Bilić, Zloković (2004): *fizički* (infekcije spolnih organa, ozlijeđene grudi, bradavice, područje ispod trbuha, ozljede oko genitalija i analnog područja, brojna krvarenja i masnice, razni problemi s mjehurom, bolovi prilikom mokrenja, česte virusne upale grla koje prate poteškoće prilikom gutanja i osjećaj gušenja,

česte psihosomatske smetnje poput glavobolje, smetnje disanja, osjećaja slabosti i bolova u trbuhu, trudnoća, smetnje tijekom menstrualnog ciklusa, iznenadan gubitak ili dobitak na tjelesnoj kilaži, često pranje tijela, obrambeni govor tijela, prekrivanje modrica, pokušaji djeteta da bude neprimijećeno, slojevito odijevanje preko dana i preko noći, nošenje neuredne odjeće tijekom boravka u školi, oblačenje koje otkriva previše), *emocionalni* (srdžba, anksioznost, nemoć, paralizirajuće strahovanje od povratka kući nakon škole, strahovanje od mraka i odlazaka u krevet, strahovanje od zatvorenog prostora i vrata, kupaonice, tuša i soba sa samo jednim vratima, odsječenost, stid, osjećaj krivnje, strahovanje od bilo kakvog fizičkog kontakta, posebno u području spolnih organa, plakanje, depresivno raspoloženje, zbunjenost, osjećaj povrijeđenosti i izdaje), *seksualizirano ponašanje* (pretjerana masturbacija, seksualne interakcije s vršnjacima, psovanje, strah od skidanja pred drugima na satu tjelesne i zdravstvene kulture, seksualna agresija prema mlađoj ili razvojno naivnijoj djeci, crteži i slike koji imaju naglašene seksualizirane detalje i prikazuju spolne organe vidljive kroz odjeću, zavodljivo ponašanje, promiskuitet, prostitucija), *socijalno ponašanje* (zbrka oko podjele uloga u obitelji, dijete odbija ili preklinje kako ne bi ostalo u prisustvu određene osobe, nekontrolirano mokrenje u krevet, tepanje, dudanje palca, kontinuirano „dobro i lijepo ponašanje“, perfekcionizam i stroga poslušnost, povučenost ili hiperaktivnost, noćne more), *samodestruktivno ponašanje* (uzimanje opojnih sredstava – droge i alkohola, pokušaj samoubojstva, izgladnjivanje ili prejedanje, samoranjavanje, bijeg od vlastitog doma), *ponašanje u školi* (poremećaji pažnje, maštanje, distraktibilnost³, brojna izostajanja iz škole – nije usko povezano sa školskim uspjehom, često pričanje o tajnama ili pisanje o seksualiziranim temama u školskim zadaćama ili naglašavanje istih kroz razgovor, poteškoće prilikom izražavanja vlastitog mišljenja).

Prema mnogim istraživanjima (Karlović i sur., 2001; Puhovski, 2002), evidentiran je velik broj djece koja ne žele ispričati iskustvo zlostavljanja stručnjacima ili policiji jer povezuju to često s negativnim posljedicama koje slijede i mogu biti razorne za život djece poput straha da im se neće vjerovati, srama te brige hoće li stvoriti probleme obitelji.

Vrlo mala djeca zadrže sa sebe kako su bila zlostavljana, najčešće zato što nemaju sposobnost razumijevanja onoga što im se događa, niti posjeduju dovoljno razvijen rječnik kojim bi mogli opisati svoja iskustva. No, zanimljivo je kako i kada imaju sve sposobnosti koje im daju mogućnost da ispričaju nekome svoja traumatska iskustva, djeca i mladi nevoljko govore o tome te im za razotkrivanje treba dosta vremena, ukoliko se za njega odluče. Dosta je zabrinjavajući podatak da šansu za razotkrivanje smanjuje činjenica da djeca

³ lako odvlačenje pažnje

nisu direktno upitana za iskustvo zlostavljanja. Adolescenti će se prije obratiti svojim bliskim prijateljima ili pak nekome iz obitelji, potražiti će dakle neformalnu pomoć (Bilić i sur., 2012).

Mlađa dob pri početku zlostavljanja, obiteljska povezanost s počiniteljem te iskustvo višekratnih silovanja povezani su s odgađanjem razotkrivanja dužim od mjesec dana, dok su kraće odgode odnosno brže razotkrivanje kako navodi Smith i suradnici (2000; prema Bilić i sur., 2012) povezani sa silovanjem od strane nepoznatih osoba i starijom dobi u vrijeme silovanja. Dakle, dob u vrijeme započinjanja zlostavljanja i odnos počinitelja i žrtve prediktori su odgođenog razotkrivanja. Razotkrivanje ne mora nužno voditi ka pozitivnom psihološkom ishodu. Način i vrijeme razotkrivanja mogu se povezati s eventualnim posljedicama za mentalno zdravlje. Djeca najčešće ne tumače pravilno što im se događa, pa čak i kada su svjesna što im je učinjeno sklonija su samookrivljavanju nego preispitivanju autoriteta.

Posljedice seksualnog zlostavljanja su sljedeće: simptomi PTSP-a čije psihološke i zdravstvene posljedice umanjuju imunološki sustav organizma (*flashbackovi*, odnosno nagla osjetilna iskustva bilo na vizualnom, auditivnom, olfaktornom ili taktilnom planu koja ne pobuđuju sjećanja, već se doživljavaju kao da su se upravo u tom trenutku dogodila, a aktiviraju ih određeni okidači), emocionalne reakcije (depresija, samodestruktivno ponašanje, anksioznost, strah, nisko samopoštovanje i samopouzdanje), utjecaj na tjelesno (ginekološke i gastrointestinalne tegobe, zdravstveni problemi vezani uz respiratorni trakt te muskulatorni i neurološki sustav, glavobolja, bol u trbuhu, urinarna infekcija i dr.) i psihičko zdravlje (značajan broj žrtava odaje se rizičnom životnom stilu poput prostitucije i promiskuiteta, uz uvijek prisutno traumatsko iskustvo), posljedice na planu seksualnosti (poremećaji u seksualnom funkcioniranju i identitetu, disfunkcija želje i uzbuđenja), posljedice u socijalnom i interpersonalnom funkcioniranju (ekscesivna samodostatnost ili ekstremna briga za druge, ovisnost, pretjerana podložnost, naučena bespomoćnost, nesposobnost samoizražavanja), razne kognitivne distorzije (beznađe, nepovjerenje, saamookrivljavanje, podcjenjivanje vlastitih vrijednosti i sposobnosti, povezivanje negativnih događaja sa svojim „lošim karakterom“, a ne vanjskim faktorima ili slučajnošću), izbjegavanje svega što podsjeća ili može dovesti u vezu sa zlostavljanjem te načini izbjegavanja, disocijacija⁴, zloupotreba alkohola i droga te promijenjena slika o sebi (Bilić i sur., 2012).

Spominju se tako i dugoročne posljedice koje nasilje nad djecom ima za njih, a one se mogu manifestirati u nekom od oblika opće psihopatologije⁵, nepovjerenja, kroz nedostatak

⁴ iskustvo percipirane odvojenosti uma od emocionalnog stanja ili čak tijela, osoba može imati dojam odvojenosti od sebe same ili svog okruženja

⁵ grana psihologije koja proučava abnormalne psihičke pojave (preosjetljivost, halucinacije, zaboravljanje, logičke funkcije i sl.) (Anić, 2006)

samopoštovanja, poremećene odnose s vršnjacima, školski neuspjeh, depresiju i suicidalno ponašanje (bježanje od ekstremne psihičke boli i sjećanja koja nas mogu preplaviti), impulzivnost i poremećaj ličnosti, ali i kroz histeriju i disocijativne simptome, u nekom ekstremnom slučaju, pa čak i kroz mnogostruke poremećaje ličnosti (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

3.1.4 Zanemarivanje

Karakteristika pojma zanemarivanja očituje se u pasivnosti osobe koja zanemaruje dijete. Zanemarivanje podrazumijeva propuštanje pružanja djetetu što mu je potrebno, primjerice ljubavi, pažnje i pohvala. Prema Čorić i Bačan (2006), zanemarivanje označava bezobzirno nečinjenje ičega po pitanju zadovoljenja potreba djeteta toliko dugo vremena da to može značajno utjecati na njegov tjelesni i psihički razvoj. Takvo ponašanje nije u pravilu uvijek svjesno i namjerno izazvano, a granica kad ono započinje nije u svim slučajevima u potpunosti jasna. Potrebe koje se trebaju zadovoljiti da bi djetetu osigurali normalno odrastanje i razvoj su sljedeće: *fizičke* (adekvatna prehrana, dobri uvjeti za život, primjerena odjevenost, briga za fizičko zdravlje te sigurnost koja može biti prenatalna i postnatalna) i *emocionalne* (emocionalni dodir, pogled i govor roditelja, senzorna i kognitivna stimulacija djeteta, emocionalni odnos s roditeljem, poštovanje, pohvale, prihvaćanje djetetovog mišljenja, ohrabrivanje te emocionalna podrška, stabilnost i struktura doma i obitelji).

Prema američkim istraživanjima (McCoy i Keen, 2009), zanemarivanje uključuje od 35 do 65% svakog oblika zlostavljanja, najčešće žrtve su djeca mlađa od tri godine, osobe koje zanemaruju djecu su gotovo uvijek biološki roditelji djeteta (91%), a djeca su najčešće zanemarena od majki (87%) nego očeva (43%). Djeca koja su zanemarena, izložena su još nekoj vrsti zlostavljanja, najčešće emocionalnom zlostavljanju.

U hrvatskoj literaturi spominju su sljedeći oblici zanemarivanja (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003; Čorić i Bačan, 2006) su: *fizičko* (nezadovoljavanje minimalnih fizičkih potreba djeteta od raznolike prehrane, loše osobne higijene, adekvatnog i sigurnog smještaja, prikladne odjeće do zaštite od ozljeda), *emocionalno* (nezadovoljene minimalne emocionalne potrebe djeteta, neobaziranje na iste, manjak pružene ljubavi, nježnosti, brige i pažnje, izolacija i zabrana druženja s vršnjacima izvan kuće, izostanak reakcije na društveno neprihvatljiva ponašanja te nepružanje pomoći kada je dijete zaista treba, nakon čega će se ono osjetiti odbačeno i neprihvaćeno), *obrazovno* (manjak interesa za pomoć djetetu prilikom učenja, za potporu i poticanje kroz školovanje, neomogućavanje opreme koja je nužna za djetetovo školovanje te neprisustvovanje roditeljskim sastancima, ali i dopuštanje izostajanja

s nastave zbog neopravdanih razloga poput čuvanja mlađe braće i sestara, što potvrđuje da ovom tipu roditelja školovanje ne predstavlja nešto bitno i važno već gubitak vremena koje se može bolje iskoristiti kod kuće) i *medicinsko* ili *zdravstveno* zanemarivanje (nebriga za zdravstvenu zaštitu djeteta, ignoriranje potrebe za savjetovanjem s liječnikom u slučajevima ozljede ili bolesti, o redovitim cijepljenjima i odlascima na sistematske preglede, ne vođenje djeteta na tretmane i izvođenje medicinskih zahvata koji su mu potrebni, neredovito uzimanje lijekova, ne vođenje na preglede liječniku te odsutnost fizičkog napretka djeteta, a da nije organski uvjetovano, primjerice nedobivanje na težini zbog nedovoljnog unošenja kalorija zbog nepažnje roditelja).

Zanemarivanje može potrajati dosta dugo i nerijetko se kasno prepozna, uslijed čega nastupaju dugoročne posljedice. Prepoznajemo tako dugogodišnje negativne učinke po pitanju fizičkog, kognitivnog, socijalnog i emocionalnog razvoja. Autorice (Bilić i sur., 2012) navode različite oblike posljedica zanemarivanja djece. Posljedice na tjelesnom planu očituju se kroz razne infekcije i osipe kod dojenčadi, potom loše higijenske navike, alergije, infekcije i bolesti kod djece vrtićke i školske dobi, zatim se navode i prijelomi, opekline, anorganske smetnje u razvoju djece do druge godine života (smanjen tonus mišića, minimalna facijalna ekspresija, slaba vokalizacija glasova, općenito ne komuniciranje i neodgovaranje na obraćanje) te neuhranjenost, posebice u ranom razvoju. Posljedice zanemarivanja na kognitivnom planu prepoznajemo kroz odstupanja u kognitivnom i motoričkom razvoju, kasnije loš školski uspjeh, niži kvocijent inteligencije (McCoy i Keen, 2009), slabije sposobnosti čitanja, pisanja i matematičkih vještina, teško praćenje učitelja i rješavanje zadataka. Posljedice zanemarivanja na socijalnom planu očituju se kroz manji broj prijatelja i djeca su socijalno pasivna, odnosno ne započinju samoinicijativno igru ili se uključuju u igru (McCoy i Keen, 2009), a sve to prati i niže samopouzdanje, socijalna povučенost i teže praćenje i razumijevanje igre i prijatelja s obzirom na odstupanja u razvoju i razumijevanju govora i niže inteligencije. Posljedice zanemarivanja na emocionalnom planu prepoznaju se kroz nevidljivost djeteta u očima svojih roditelja, dakle ono „nije viđeno“ i „ne postoji“ u očima svojih roditelja, stoga troši dosta svojih psihičkih napora i energije kako bi ga zamijetili. Roditelji mu ne pružaju *osjećaj posebnosti* kojeg bi svatko od nas trebao iskusiti u najranije dane svojega života. Taj osjećaj prati i izgradnja samopoštovanja, samopouzdanja, primjećujemo vlastitu vrijednost i posebnost i samim time jačamo želju za postizanjem uspjeha i životne sreće. Djeca koja su u djetinjstvu bila zanemarena, to nemaju. Ona ne znaju izražavati emocije, nisu empatična, kreativna, povučena su, sramežljiva, osjećaju se osamljeno i napušteno te su predisponirana da budu agresivna (Buljan Flander i Kocijan-

Hercigonja, 2003). McCoy i Keen (2009) navode kako zanemarivana djeca češće pate od opsesivno-kompulzivnog poremećaja, paranoje, fobija te su sklonija samoubojstvu. Posljedice zanemarivanja kod adolescenata očituju se kroz bježanja od kuće (prepuštenost samima sebi i delikventnom ponašanju kako bi preživjeli), socijalnu izolaciju (priklanjanje subgrupama jer nemaju prijatelje), probleme u školi (velik broj izostanaka i neopravdanih sati, ukori i opomene, intelektualni deficiti koji se ne uspijevaju nadoknaditi poslije u životu), rizična ponašanja (kriminalna djela, visokorizične seksualne aktivnosti što povećava vjerojatnost da obole od spolno prenosivih bolesti, konzumiranja alkohola, cigareta i droga) te psihijatrijski problemi (pokušaji suicida, sklonost autoagresivnom ponašanju – samoozljeđivanju, psihosomatske smetnje poput glavobolje i boli u području trbuha, fobije, paranoidne ideje i opsesivno-kompulzivni poremećaj).

Iako je doista teško prepoznati zanemarivanje, moramo biti svjesni težine posljedica koje ono za sobom nosi. Stoga je vrlo bitno pratiti dijete dulje vrijeme ako posumnjamo da je zanemareno te probamo uočiti neke znakove koji mogu upućivati na neprimjerenu životnu situaciju u kojoj se ono nalazi.

Stručnjaci navode tri široke kategorije viktimizacije djece koje su povezane s brojem zlostavljane djece:

- *Iznimna viktimizacija* – pogađa vrlo mali broj djece (ubojstva)
- *Akutna viktimizacija* – pogađa znatan broj, ali ne i većinu djece (fizičko zlostavljanje)
- *Pandemična viktimizacija* – pogađa većinu djece (psihičko i emocionalno nasilje, tjelesno kažnjavanje i napadi najbližih srodnika) (Šućur, 2005:25)

3.2 Djeca svjedoci nasilja i posljedice svjedočenja

Obiteljsko nasilje označava nasilničko ili zlostavljajuće ponašanje koje može biti fizičko, emocionalno, seksualno ili financijsko, koje počinitelj koristi u svrhu uspostavljanja kontrole i dominacije nad drugom, slabijom osobom s kojom je u dosta bliskom odnosu (Bilić i sur., 2012).

Prva pomisao na obiteljsko nasilje je žena kao žrtva, a muškarac zlostavljač. No, postoje i slučajevi gdje muškarci znaju biti žrtve obiteljskog nasilja, ali to je puno rjeđe. Bragg (2003; prema Bilić i sur., 2012) ističe da obiteljsko nasilje uključuje sveobuhvatno i plansko korištenje prijetnji, zastrašivanja, manipulacija i fizičkog nasilja od nekoga tko traži moć i kontrolu nad svojim intimnim partnerom. Zlostavljači se koriste specifičnim taktikama ili kombinacijama taktika za izazivanje straha i preuzimanje kontrole nad svojim partnerom. Oni na taj način žele stvoriti određene obrasce ponašanja kod žrtava. Podaci istraživanja

potvrđuju kako je u 60 do 75 % slučajeva u kojima je žena zlostavljana i dijete zlostavljano (Bourassa, 2007; prema Bilić i sur., 2012). Postoje okolnosti u kojima djeca svjedoče sukobima češće od prosjeka iako je obiteljsko nasilje prisutno u svim sociodemografskim skupinama. Najveći postotak djece svjedoči nasilju u obitelji gdje su oba roditelja nezaposlena ili u obiteljima u kojima je dohodak daleko ispod prosjeka, što potvrđuje da je stopa svjedočenja nasilju u obitelji povezana sa socioekonomskim statusom obitelji. U velikom broju slučajeva kada je dijete bilo svjedok obiteljskog nasilja, roditelj zlostavljač je bio pod utjecajem alkohola (Bilić i sur., 2012).

Često zlostavljani roditelji žive u uvjerenju kako su uspjeli zaštititi svoju djecu od obiteljskog nasilja, odnosno da djeca ne vide samo nasilje i da nisu prisutna. Međutim, izjave djece dokazuju upravo suprotno i ona mogu dati detaljne opise nasilja u svojim obiteljima što im znatno pridonosi razvoju emocionalnih, ponašajnih, kognitivnih, tjelesnih i socijalnih teškoća, bez obzira na dob (Bilić i sur., 2012).

Direktnim žrtvama roditelja zlostavljača smatraju se djeca koja su svjedoci obiteljskog nasilja, navode autorice (Bilić i sur., 2012). Ona se mogu zateći usred nasilnih incidenata i pritom im roditelji mogu nanijeti ozljede (mala djeca) ili pak mogu pokušati zaustaviti sukob među roditeljima i pritom zadobiti ozljede (tinejdžeri i adolescenti). Rezultati istraživanja pokazuju kako je 10 do 20 % djece u riziku za izloženost obiteljskom nasilju, što znači da u Hrvatskoj ima oko 100 – 200.000 djece koja svjedoče nasilju roditelja (Bragg, 2003; prema Bilić i sur., 2012).

Svjedočenje nasilju u obitelji može imati neposredne ili dugoročne posljedice za dijete koje vode do razvoja problema kasnije u odrasloj dobi. Ona često doživljavaju zanemarivanje, zapuštanje, prijetnje i zlostavljajuće ponašanje (fizičko ili emocionalno) od strane jednog ili oba roditelja, a to im značajno otežava stjecanje vještina i znanja potrebnih za adekvatno funkcioniranje. Dodatnu traumatizaciju prepoznajemo, osim što su djeca zlostavljana samim svjedočenjem nasilju među roditeljima, u prisili da o tome šute i da čuvaju „obiteljsku tajnu“ kako osoba koja zlostavlja ne bi bila kažnjena i/ili izdvojena iz obitelji te kako obitelj ne bi izgubila ugled i poštovanje u društvenoj zajednici kojoj pripada (Bragg, 2003; prema Bilić i sur., 2012). Djeca često izbjegavaju i vršnjačka prijateljstva od straha da društvo ne bi saznalo obiteljsku tajnu, pa je tako čuvaju, ponekad i bez razumijevanja zašto to rade. U većini slučajeva članovi obitelji ne razgovaraju međusobno o nasilju koje doživljavaju, a pred ostalima su prisiljeni izmišljati priče kako bi opravdali neke činjenice poput buke, razbijenih stvari po kući i ozljeda.

Svjedočenje nasilju u obitelji puno je opsežniji fenomen od stereotipnog obrazloženja koje ga definira kao djetetovo gledanje sukoba između roditelja, bilo da je riječ o fizičkom ili verbalnom sukobu. Ono uključuje ponašanja poput: *direktnog promatranja incidenta* (dijete se nalazi u prostoriji i promatra verbalno i/ili fizičko nasilje između roditelja), *slušanja incidenta* (ali ne i gledanja, poput slušanja psovki, ponižavajućih riječi, vriskova ili zapomaganja), *promatranja neposrednih posljedica incidenta* (ali ne i gledanja samog incidenta, poput masnica, rascijepane odjeće, razbijenog pokućstva, rupa u zidu) i *slušanja prepričavanja incidenta*, a mogu osjetiti napetost u domu (Bilić i sur., 2012).

„Razine rizika i reakcije djece na obiteljsko nasilje nalaze se na kontinuumu gdje neka djeca pokazuju iznimnu otpornost, dok druga djeca pokazuju brojne značajne negativne posljedice. Smatra se da zaštitni faktori poput socijalne kompetentnosti, inteligencije, visokog samopoštovanja, snažnih odnosa s rodbinom i vršnjacima te podržavajući odnosi s drugim odraslim osobama imaju snažan utjecaj na zaštitu djece od negativnih posljedica izloženosti obiteljskom nasilju“ (Bilić i sur., 2012:222). Na posljedice svjedočenja nasilju u obitelji mogu utjecati i određeni faktori poput (Bragg, 2003): *prirode nasilja* (djeca koja često svjedoče težim i učestalijim oblicima nasilja mogu biti uznemirenija nego djeca koja su doživjela samo nekoliko takvih slučajeva), *strategije suočavanja sa stresom* (djeca sa slabije razvijenim strategijama suočavanja sa stresom – emocionalno usmjerenim poput fantaziranja o tome da se roditelji dobro slažu – vjerojatnije će imati veće posljedice zbog svjedočenja nasilju nego djeca koja koriste konstruktivne strategije usmjerene rješavanju problema – poput povjeravanja bliskoj osobi u svrhu mijenjanja situacije ili pronalaska sigurnog mjesta gdje se dijete može osjećati zaštićeno dok se obiteljska situacija ne promijeni) te *protoka vremena od posljednjeg svjedočenja* (najveća razina anksioznosti i straha zabilježena je kod djece neposredno nakon nasilnog događaja, no primjećuju se i poneke posljedice nakon dužeg vremenskog perioda od njihova svjedočenja nasilju).

Emocionalne posljedice, koje su slične onima koje pokazuju djeca direktne žrtve nasilja, gotovo uvijek primjećujemo kod djece koja svjedoče nasilju u obitelji. Internalizirani su to problemi poput depresije, osjećaja krivnje, anksioznosti, srama, ljutnje, frustracije, niskog samopoštovanja, nepovjerenosti prema ljudima oko sebe, apatije, bespomoćnosti i beznađa. Dijete izloženost nasilju najčešće interpretira na način da vidi svijet kao nesigurno mjesto i istovremeno se ne osjeća vrijedno da bude zaštićeno. Gubitkom pozitivne odrasle osobe s kojom se dijete identificiralo dolazi do pojačanog razvoja obrambenih mehanizama koji koriste u ponekim kriznim situacijama, ali najčešće se razvijaju u disfunkcionalna ponašanja u kasnijoj odrasloj dobi. Među emocionalne posljedice ubrajamo i posttraumatski

stresni poremećaj (PTSP) koji se manifestira u smanjenoj koncentraciji, poteškoćama sa spavanjem, naglim reakcijama i nametljivim mislima koje nastaju kao reakcija na traumatsko iskustvo. Svjedočenje nasilju povezano je s teškoćama u kontroli ljutnje, frustracije i ostalih teških osjećaja uz probleme u razumijevanju i empatiji za osjećaje drugih ljudi što dovodi do značajnih pretjerivanja u kontroli vlastitog ponašanja u djece ili pak agresivnog ponašanja kako bi se osjećala sigurno, a tu su i ovisnička ponašanja, primjerice zlouporaba droge kako bi se umanjila bol. Obe metode suočavanja obično vode daljnjem gubitku ili jačanju osjećaja srama i izolacije. Dakle, povećana agresivnost, česte tučnjave i ostala socijalno neprihvatljiva ponašanja uočena su kao primjeri *ponašajnih* posljedica kod djece koja su bila svjedocima obiteljskog nasilja. Nedostatak prikladnih modela i vještina regulacije emocija uzroci su ovakvog ponašanja (Bilić i sur., 2012).

Za intelektualni razvoj djeteta od iznimne su važnosti određene karakteristike ranog obiteljskog okruženja poput verbalne interakcije djeteta i roditelja, dostupnost igraćaka i drugog materijala za igru i učenje te poticanje i ohrabivanje djetetove autonomije, navode autorice (Bilić i sur., 2012). Sve to može ugroziti obiteljsko nasilje koje može umanjiti mogućnosti stimulativnih iskustava i pozitivnih interakcija roditelja i djeteta, što dovodi do djetetova povlačenja u sebe, promjenu cjelokupnog obiteljskog okruženja i sve zajedno do otežavanja djetetovog intelektualnog razvoja. *Kognitivne* posljedice svjedočenja nasilju u obitelji uočavamo kroz teškoće pamćenja, pažnje, čitanja, govora i spremnosti za učenje. One umanjuju djetetovu sposobnost ispunjavanja školskih obveza i školske adaptacije, organiziranja, prisjećanja i razumijevanja novih informacija. Autorice (Bilić i sur., 2012) navode kako utjecaj sukoba među roditeljima na dijete ovisi o djetetovoj procjeni konflikta, poput percepcije prijatnje, vjerovanja u vlastite vještine nošenja sa situacijom te atribucijama koje dijete pripisuje uzroku sukoba i tu zapravo uočavamo ključnu komponentu – otpornost djeteta na različite oblike izloženosti nasilju. Dijete može koristiti dvije strategije kada se suoči sa stresom: može pokušati kontrolirati stresor aktivnom intervencijom ili može kontrolirati svoju pobuđenost i uznemirenost, ističu autorice. Dječja vjerovanja da mogu aktivno intervenirati u situacijama koje su izvan njihove kontrole, poput situacija nasilja u obitelji, povećava stres, a vjerovanja da mogu sebe umiriti i promijeniti svoje emocije smanjuje stres, pa tako zaključujemo da djeca koja preuzimaju odgovornost za prestanak sukoba među roditeljima pokazuju više negativnih posljedica, nego ona koja sebe pokušavaju zaštititi od nasilja. Kognitivne posljedice obiteljskog nasilja očituju se i kroz vjerovanja i stavove, pa tako djeca svjedoci nasilja usvajaju nekonvencionalan pogled na svijet u kojem nasilje i ljutnja predstavljaju sinonime, a nasilje je norma ponašanja. Dijete tako poistovjećuje

brigu sa zlostavljanjem i posjedovanjem ili pak kontrolu s ljubavi. Uz to sve, djeca smatraju kako su dominantnost i submisivnost normalni i prisutni u svim odnosima (Bilić i sur., 2012).

Socijalne posljedice uočavamo u odnosima s vršnjacima. Kako su roditelji zlostavljači najčešće izolirani od društva, tako djeca imaju neprimjeren model prikladnih socijalnih interakcija. Djeca su jako osjetljiva na neprijateljstvo i konflikte u odnosima izvan obitelji jer im nedostaje emocionalne sigurnosti unutar obitelji. Posljedice se dakle očituju kroz smanjenu sposobnost empatije koja podrazumijeva osnovu za razvoj čvrstih međuljudskih odnosa. Primjećuje se tako i manja kompetentnost u socijalnim razgovorima, nerazumijevanje kompleksnih socijalnih uloga, a sve to prati agresija i antisocijalno ponašanje koje se nalazi u pozadini socijalne odbačenosti (Bilić i sur., 2012).

Posebna je značajka izloženosti obiteljskom nasilju ta da se, posebice maloj djeci, oduzimaju oba roditelja, odnosno njihova percepcija sigurnosti njihovih roditelja je ugrožena i preplavljaju ih osjećaji straha. Jedan je roditelj zastrašujući agresor, dok je drugi roditelj zastrašena žrtva. Iako su školska djeca i adolescenti većinom sposobni prebroditi takva iskustva, kod mnogih ostaju ozbiljne posljedice. Neka su sklona eksternaliziranim (agresija, delikvencija), a neka internaliziranim (povlačenje, anksioznost) poremećajima u ponašanju za razliku od njihovih vršnjaka koji nisu svjedoci obiteljskog nasilja. Istraživanja (Bragg, 2003; prema Bilić i sur., 2012) su pokazala kako mlađa djeca više pokazuju emocionalnu i psihološku uznemirenost nego starija koja imaju razvijenije kognitivne sposobnosti i bolje razumiju situaciju pa tako koriste različite metode kako bi se suočili sa stresom i istovremeno ublažili emocionalnu uznemirenost. Česta je reakcija, posebno kod muških adolescenata, da fizički interveniraju u tučnjavi među roditeljima, ukoliko je riječ o fizičkom zlostavljanju, riskirajući tako da i sami budu ozlijeđeni. No, osim opasnosti da i sam postaje žrtvom, on je u riziku od brojnih psiholoških posljedica jer se osjeća odgovornim što nije uspio spriječiti daljnje nasilje i zaštititi žrtve članove obitelji.

Svi navedeni primjeri posljedica svjedočenja obiteljskom nasilju, prisutni su i dugo vremena nakon. Utječu dakle na život osobe i u odrasloj dobi, a očituju se depresijom, traumatiziranošću, antisocijalnim ponašanjem, zlouporabom alkohola i droga, općenitim nasilnim ponašanjem i nasiljem prema intimnom partneru. Nasilno ponašanje takve djece u odrasloj dobi naziva se *međugeneracijskim prijenosom nasilja ili agresije* (Bilić i sur., 2012).

Mnogi autori (Buchanan, 1996; prema Bilić i sur., 2012) došli su do zaključka kako postoji vjerojatnost da će 30-40% roditelja žrtvi zlostavljanja nastaviti sa zlostavljanjem svoje djece. No, Pećnik (2003) ističe, referirajući se na stope za prognoziranje prenošenja zlostavljanja s generacije na generaciju, kako bi se trebala razmotriti i činjenica vezana za

ograničenje točnosti predviđanja koja je uvjetovana velikim brojem činitelja rizika i zaštitnih faktora koji utječu na vjerojatnost prenošenja zlostavljanja s generacije na generaciju što dodatno može smanjiti ispravnost procjenjivanja prijenosa u pojedinim slučajevima. Uz to, životni tijek osobe mogu promijeniti učinci neočekivanih, slučajnih događaja, što također može dodatno otežati prognoziranje potencijalnog rizika izrastanja zlostavljanog djeteta u zlostavljača svoga djeteta u budućnosti. Stoga kontinuirano izlaganje zlostavljanju kroz djetinjstvo daje značajan doprinos riziku za zlostavljanje, ali ne i jamstvo za ponavljanje zlostavljanja u sljedećim generacijama. Smanjenju vjerojatnosti zlostavljanja sljedeće generacije pogoduje kvalitetna njega i pružanje pažnje kroz odrastanje, čak i kada je riječ od roditeljima kod kojih je zapažen povećani rizik za zlostavljanje poradi života u nepovoljnim okolnostima. Iz toga se izvodi zaključak da odrastanje u ozračju koje odiše emocionalnom toplinom, razumijevanjem i pružanjem podrške predstavlja zaštitni faktor u eliminaciji zlostavljanja u sljedećim generacijama.

Koja je prijelomna točka koja će odrediti hoće li u budućnosti žrtva zlostavljanja postati zlostavljačem svojega djeteta? Pretpostavlja se da su za to odgovorni psihološki mehanizmi. Buchanan (1996; prema Bilić i sur., 2012) tvrdi kako međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece mogu, neposredno ili posredno, prouzročiti 4 kruga. Prvi krug uključuje sociopolitičke mehanizme u međugeneracijskom prijenosu zlostavljanja, drugi kulturalni čimbenici, a treći i četvrti krug obuhvaća psihološke procese u obitelji te biološke faktore vezane uz pojedinca. Belsky (1993, prema Bilić i sur., 2012) razlikuje dva modela procesa posredovanja koji će detaljnije obrazložiti prijenos zlostavljanja djece s generacije na generaciju. Prema prvome, agresivan i antisocijalan način ponašanja naučen je kroz odrastanje, dok se u odrasloj dobi očituje u ulozi roditelja. Učenjem specifičnih načina ponašanja kroz djetinjstvo (modeliranjem i neposrednim potkrepljivanjem) koja će se kasnije ponavljati kod odrasle osobe, prijenos zlostavljanja s generacije na generaciju može obuhvaćati i prihvaćanje određenih stavova i uvjerenja o odgoju. Ističe kako je povezanost između doživljenih grubljih postupaka roditelja u ranoj adolescenciji i uporabe istih u odrasloj dobi uvjetovana vjerovanjem u strogo tjelesno kažnjavanje kao legitimnu odgojnu metodu. Može se i učiti opći stil interpersonalnih interakcija i razvijati agresivnost i hostilnost⁶ kao crte ličnosti. Prema drugom modelu, za razliku od stajališta teorije socijalnog učenja specifičnih roditeljskih ponašanja i vjerovanja, zabilježen je mnogo širi i općenitiji učinak zlostavljanja u djetinjstvu. Za pretpostavku je kako zlostavljanje i zanemarivanje kroz

⁶ neprijateljsko agresivno, neprijazno, odbojno, napadačko držanje

djetinjstvo može potaknuti razvijanje nestabilne i razdražljive ličnosti koja će kasnije postati uzrok maltretiranja djece, s obzirom na vidljive teškoće prilikom kontroliranja raspoloženja i emocija te probleme s agresivnošću i empatijom. Prema tome, mehanizam prijenosa uključuje poznate posljedice zlostavljanja djeteta (probleme u regulaciji emocija i agresije te smanjenu socijalnu kompetentnost) temeljem kojih se razvija ličnost i obrasci interpersonalnog ponašanja koji vode u zlostavljanje (Bilić i sur., 2012).

Mnogi autori (Egeland, 1993; prema Bilić i sur., 2012) ističu da su zanemarivanje i tjelesno kažnjavanje prihvaćeni i normalni načini ponašanja kod pojedinih roditelja koji su u djetinjstvu bili zlostavljani. Oni podcjenjuju zlostavljanje u djetinjstvu zbog toga što žele vlastite roditelje i raznovrsne dogodovštine iz djetinjstva prikazati idealnima. Neki roditelji, zlostavljani u djetinjstvu, imaju dosta pozitivne opise za vlastite roditelje, ali nisu sposobni interpretirati određene situacije, ukoliko ih netko potakne da navedu poneki primjer roditeljske brige kojeg su doživjeli kroz odrastanje. Navedeni autori smatraju taj proces glorificiranja dijelom obrambene metode koju je pojedinac razvio za nošenje s traumama zlostavljanja u djetinjstvu isključujući tako bolna iskustva iz pamćenja.

Od iznimne je važnosti što ranije prepoznati dijete koje je svjedok obiteljskog nasilja zbog uspješnijeg pružanja podrške, razumijevanja i zbog žurne intervencije stručnih osoba za pravodobnu prevenciju razvoja posljedica.

3.3 Prevencija i suzbijanje obiteljskog nasilja

Međunarodne organizacije poput UN-a, UNICEFA-a i Vijeća Europe, razvile su strategijske dokumente koje za primarni cilj imaju spriječiti i zaustaviti obiteljsko nasilje. Zajednička točka im je određivanje nasilja kao društveno neprihvatljivog i kriminalnog ponašanja, potiču tako međusektorski pristup kako bi prevenirali i zaustavili obiteljsko nasilje i ističu važnost potrebe za razvijanjem programa koji su fokusirani na počinitelje nasilja uz stalno razvijanje i kontinuirano poboljšanje usluga žrtvama nasilja u obitelji.

Kazneni zakon u RH usvojen je dana 1. siječnja 1998. godine. U nastavku su izdvojene vrlo bitne informacije koje se odnose na kaznu počinitelja kaznenog djela, opis kaznenih djela povrede života i tijela, spolne slobode, braka, obitelji i mladeži te pravosuđa. Saznajemo tako da za kaznena djela počinitelji mogu biti sankcionirani propisanim novčanim kaznama i kaznom zatvora. Pritom zatvorska kazna može biti izrečena samo kao glavna kazna, a novčana kazna može biti izrečena i kao glavna i kao sporedna kazna. Svrha kažnjavanja, kako naglašava članak 50. Kaznenog zakona, je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog

djela, potom utjecati na počinitelja da u budućnosti ne bi počinio novo kazneno djelo, potaknuti ostale na dobro ponašanje bez činjenja kaznenih djela, i najvažnije, pokušati utjecati na svijest svih građana primjenjivanjem pravovaljanih i propisanih kazni s ciljem da se ukaže na pravednost u izricanju kazne počiniteljima i neprihvatljivost kaznenih djela. Navode se i kaznena djela koja povređuju ljudski život i tijelo i kazne za ta djela. Tjelesna ozljeda i teška tjelesna ozljeda uz težu posljedicu narušavanja zdravlja uz ugrožavanje pritom života ozlijeđene osobe koji više nije siguran ili je doživotno uništen, ili trajna i u značajnoj mjeri oslabljenost nekih od važnijih dijelova tijela ili jednog od važnih organa, ili nanesena trajna nesposobnost za rad, ili trajna i teška narušenost zdravlja žrtve ili trajna unakaženost, istaknuta su kaznena djela za koja počinitelj odgovara kaznom zatvora od jedne do deset godina. Iz članka 102. ovog Zakona saznajemo kako se kazneni postupak za kazneno djelo tjelesne ozljede može pokrenuti s privatnom tužbom, a ukoliko je potvrđen podatak da počinitelj živi u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici s osobom prema kojoj je kazneno djelo počinjeno, ili joj je rođak po krvi u ravnoj lozi, brat ili sestra, posvojitelj ili posvojenik, kazneni se postupak tada može pokrenuti povodom prijedloga, osim ako kaznenim djelom nije načinjena šteta djetetu ili maloljetnoj osobi (Kazneni zakon, 1997).

Prisila na spolni odnošaj, spolni odnošaj, spolni odnošaj s djetetom ili s njim izjednačene spolne radnje na izuzetno ponižavajući i okrutan način, ubrajaju se među kaznena djela protiv spolne slobode. Kaznom zatvora kaznit će se nastavnici, odgojitelji, roditelji, skrbnici, posvojitelji, očuh, maćeha ili bilo koja druga osoba koja zlorabiti svoje radno mjesto ili odnose prema maloljetnim osobama koje su joj povjerene poradi učenja, čuvanja ili njege, odgoja, ili pak izvrši s njima spolni odnos ili neku sličnu spolnu radnju. Kazne zatvora se kreću od tri mjeseca do deset godina (Kazneni zakon, 1997).

U kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži ubraja se ako roditelji, skrbnici, posvojitelji ili druge osobe zanemaruju vlastite dužnosti koje se odnose na zbrinjavanje ili odgoj djeteta ili maloljetne osobe, prisiljavaju na rad koji ne odgovara životnoj dobi djeteta, zlostavljaju ga, ili ga prisiljavaju da radi previše, ili prosjači, ili se žele sebično okoristiti njime navodeći ga pritom na ponašanja koja su štetna za njegov razvoj (dijete ili maloljetna osoba se može odati prosjačenjima, prostituiranju ili nekom drugom obliku asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji) i na taj način mu mogu prouzročiti teške tjelesne ozljede. Počinitelji će se kaznit zatvorskom kaznom u trajanju od tri mjeseca do pet godina (Kazneni zakon, 1997).

Kazneni zakon iznosi kazne u slučaju neprijavlivanja počinjenog kaznenog djela: novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. U članku 300. tako stoji da će se kaznit osoba

koja ima saznanja o počinjenom teškom kaznenom djelu i nije to prijavila, iako shvaća da bi podnošenjem prijave pripomogla omogućavanju ili znatnom olakšavanju otkrivanja djela ili počinitelja, a za to djelo se zakonom propisuje dugotrajna zatvorska kazna. Svaku službenu ili odgovornu osobu koja nije prijavila počinjeno teško kazneno djelo za koje je doznala tijekom obavljanja svoje dužnosti, a riječ je bila o kaznenom djelu koje ne prepušta pokretanje kaznenog postupka privatnoj tužbi ili povodom podnesenog prijedloga, snaći će propisana kazna (Kazneni zakon, 1997).

U *Obiteljskom zakonu* u članku 92. iznesen je podatak koji ističe kako pravo i obveza zaštite osobnih prava djeteta na zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu, odgoj i obrazovanje, ostvarivanje osobnih odnosa i određivanje mjesta stanovanja, ulaze u sadržaj roditeljske skrbi. Članak 93. govori o tome kako je dužnost i odgovornost roditelja da čuvaju i njeguju dijete te skrbe o njegovim željama i potrebama. Također, kada je riječ o zdravlju, razvoju, brizi i zaštiti djeteta, roditelji imaju obvezu zaštititi dijete od uvredljivih postupaka koji umanjuju njegovu vrijednost, i od drugih osoba koje ga namjeravaju tjelesno kazniti. Članak 94. izdvaja što roditelji prilikom odgoja i obrazovanja djeteta trebaju izbjegavati: tjelesno kažnjavanje djeteta, ponižavajuće postupanje usmjereno prema njemu, primjenu psihičke prisile. Isto tako, roditelji imaju dužnost štititi svoje dijete od takvih postupanja bilo koje osobe iz djetetove neposredne okoline. Svestrano i redovito, ali i daljnje obrazovanje, ako je u skladu s njihovim mogućnostima, roditelji su također dužni omogućiti svome djetetu te ohrabrivati i kontinuirano poticati djetetove interese za umjetnost, tehnologiju, sport i ostalo. (Obiteljski zakon, 2015).

Članak 131. iznosi sljedeće informacije. Ukoliko se nakon stručne analize utvrdi postojana sumnja o povredi ili ugroženosti dobrobiti i prava djeteta i njegovog razvoja, a to se izričito odnosi na neodgovarajuću skrb o djetetu ili primijećene psihosocijalne poteškoće koje se manifestiraju kroz njegovo ponašanje, probleme koji mogu biti emocionalni, školski i neki drugi problemi koji su se pojavili kroz djetetovo odrastanje ili ako pak postoji velika vjerojatnost da će doći do toga, dijete se izdvaja iz obitelji kako bi se zaštitio njegov život, zdravlje i razvoj, osiguravala primjerena skrb izvan obitelji i stvorili uvjeti za povratak djeteta u obitelj (Obiteljski zakon, 2015).

U *Obiteljskom zakonu*, koji je počeo važiti 1999. godine, pojam „nasilničko ponašanje u obitelji“ upotrijebljen je zakonski po prvi put te su najavljene i isplanirane zakonske mjere i propisi koji se na to odnose. Tako iz članka 118. saznajemo za zabranu nasilničkog ponašanja bračnog druga u obitelji ili nekog drugog punoljetnog člana obitelji, dok članak 362.

naglašava kako će se za kršenje odredbi članka 118. ovog Zakona primijeniti kazna zatvora u trajanju od 30 dana (Obiteljski zakon, 2015).

Ovaj Zakon je omogućio pozitivne pomake u djelovanju policije po pitanju zaštite na slučajevima obiteljskog nasilja koji su se nekoć mogli tretirati samo kao prekršaji protiv javnog reda i mira. Tako se, navodi Ajduković (2004:171), počinitelju nasilničkog ponašanja kao kaznenog djela (neovisno o tome radi li se o osobi muškog ili ženskog spola) danas u RH može izreći:

1. posebna obveza sudjelovanja u postupku psihosocijalne terapije
2. sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja i
3. sigurnosna mjera obveznog liječenja od ovisnosti

Ajduković (2004) navodi kako je i Hrvatska postala aktivni sljedbenik međunarodnih trendova, što je ponajviše vidljivo kroz provođenje preventivnih programa, razvitak zakonskih mjera i procesuiranje nasilnog ponašanja u obitelji kao kaznenog ili/i prekršajnog djela, razvijanje programa izobrazbe za senzibilizaciju stručnjaka za rad u području nasilja te izradu nacionalnih strateških dokumenata koji predstavljaju temelj borbe protiv nasilja u obitelji.

Ciljevi primarne prevencije su: razvijanje programa prevencije nasilja u skupinama u kojima prevladavaju djeca i mlade osobe, razvijanje programe prevencije usmjerenih na djecu i mlade koji su izloženi obiteljskom nasilju i na one koji bivaju svjedocima obiteljskog nasilja u svrhu znatnog smanjenja međugeneracijskog prijenosa nasilja, potom reduciranje pojave nasilnog ponašanja kod mladih parova u vezama i osiguranje posebnog tretmana za djecu koja su svjedoci i/ili žrtve obiteljskog nasilja. Također se među ostalim mjerama za prevenciju obiteljskog nasilja Republike Hrvatske navode i razvijanje i sustavno provođenje stručne skrbi nad svom djecom koja su bila izložena obiteljskom nasilju te povećanje dostupnosti psiholoških tretmana za djecu i mlade traumatizirane nasiljem u obitelji (Ajduković, 2004).

Iako svjedočimo dobro postavljenom i razrađenom zakonskom okviru, postavlja se pitanje koliko Hrvatska može konkurirati razvijenim zemljama u Europi kada je riječ o praksi prevencije obiteljskog nasilja. Mamula i Belamarić (2005) smatraju kako se trebaju u cijelosti uskladiti zakoni, financije i stručnjaci i duboko iskorijeniti rodne predrasude kako bi mogli govoriti o preventivnom djelovanju u punom smislu tog čina, dakle o suzbijanju nasilja prije nego li se ono stvarno dogodi.

Država ima pravo i obvezu poduzimati sve mjere koje su nužne za sprječavanje obiteljskog nasilja odnosno smanjenje i olakšavanje njegovih posljedica jer je obiteljsko nasilje definirano kao jedan značajni problem na osobnoj, obiteljskoj i društvenoj razini koji

može dramatično poremetiti kvalitetu života i mentalno zdravlje svih osoba koje su mu izložene izravnim ili neizravnim putem. Iz ovog stava vidljivo je kako obiteljsko nasilje nije isključivo problem pojedinca ili same obitelji, već podcrtava cjelokupni sustav odgovornosti države da poduzima adekvatne mjere uključujući (Ajduković, 2004:172):

- *djelotvorni zakonski okvir djelovanja: kaznene sankcije, restituciju⁷, posredovanje i obvezu tretmana nasilnika*
- *preventivne mjere: javno informiranje i obrazovanje čiji je cilj promjena stavova koji zastupaju tradicionalne odnose moći i nejednakosti u obitelji u odnosima muškaraca i žena, roditelja i djece*
- *djelotvorne mjere: zaštite, skloništa, savjetovališta, centre za podršku i slične usluge za one koji su preživjeli nasilje u obitelji*

Za adekvatan rad stručnjaka na preventivi nasilja, ključna je ispravna analiza i procjena stanja. Postavljanje realnih ciljeva koji se mogu ostvariti i određivanje mjera koje će provoditi, također je bitan korak kojeg moraju poduzeti stručnjaci u svrhu što uspješnije prevencije (Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine).

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine donesena je s namjerom da se osigura kontinuitet u provođenju mjera, ne zanemarujući pritom činjenicu kako se radi o dugoročnom procesu te kako se promjene mogu uočiti tek nakon što sva nadležna tijela sustavno, cjelovito i kontinuirano budu djelovala. Uočljiv je vrlo visok broj slučajeva nasilja. Činjenica je da nasilje u obitelji predstavlja oblik diskriminacije, a žene su u najvećem broju slučajeva žrtve nasilja u obitelji. Stoga je neophodno zaštititi sve žrtve nasilja u obitelji bez obzira na spol, a Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji uvela je svim nadležnim tijelima obvezu prevencije i procesuiranja svakog oblika obiteljskog nasilja. Posebna pažnja je pritom usmjerena ka razvijanju preventivnih programa i projekata zbog sprječavanja svih oblika obiteljskog nasilja, potom ka jačanju zakonskih odredbi i propisa koji imaju za cilj zaštitu žrtava nasilja, omogućavanju potrebne pravodobne pomoći žrtvama obiteljskog nasilja, zatim pomoći počinitelju u mijenjanju njegova ponašanja te senzibilizaciji stručne i šire javnosti o potrebama žrtava obiteljskog nasilja, navode stručnjaci (Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine).

⁷ vraćanje nečega u prvobitno stanje, obnova – pristup discipliniranju koji podrazumijeva usmjeravanje osoba na ispravljanje pogreške, a izbjegavajući kažnjavanje, ovaj pristup naglašava pozitivno rješavanje problema

4. ODGOJNO – OBRAZOVNI SUSTAV

Škola je za neke učenike možda i sigurnije mjesto od kuće. Školsko osoblje viđa djecu gotovo svaki dan i ima priliku reagirati na promjene u ponašanju i ostale znakove problema u djetetovom životu, stoga može pomoći učenicima kojima je pomoć potrebna.

Za sve je odgojno-obrazovne djelatnike sumnja na zlostavljanje djece uvijek prekrivena strahom: strah od pogrešne identifikacije, strah od posljedica za roditelja, strah za dijete i kako će se to odraziti na njega te strah od daljnjeg djelovanja i bivanja prepuštenog samog sebi u suočavanju s problemom. Zbog svih ovih navedenih razloga školsko osoblje strahuje od slučajeva zlostavljanja/zanemarivanja djece. Stoga je bitno pripremiti ih na sve i educirati ih na vrijeme kako bi znali reagirati odgovorno i kako podnijeti prijavu.

4.1 Što škola može učiniti ako prepozna dijete izloženo obiteljskom nasilju?

Naročito je važno primijetiti kad se djetetov obrazac ponašanja ili djelovanje promijeni. Dakle, ključ je uočavanje ekstremnog ponašanja ili ponašanja različitog od uobičajenog za dijete. Jedan znak ne označava automatski zlostavljanje.

Dječje reakcije na izloženost nasilju mogu biti trenutne ili se pojavljuju mnogo kasnije. Reakcije se razlikuju u težini i pokrivaju cijeli niz ponašanja. Kakva će biti reakcija djeteta, također varira ovisno o dobi.

Kod djece osnovnoškolske dobi izložene nasilju mogu se uočiti sljedeći pokazatelji zlostavljanja (Bilić i sur., 2012):

- Slaba koncentracija i školski neuspjeh.
- Dijete je izuzetno povučeno, tiho i lako se uznemiri.
- Često je u suzama i tužno te govori o zastrašujućim osjećajima i idejama.
- Dijete je često u lošim odnosima s vršnjacima i odraslima.
- Dijete hoće biti samo i opire se nazočnosti druge osobe.
- Dijete jede više ili manje od uobičajenog.
- Upada u nevolje kod kuće ili u školi.

Znakovi koji vrijede za sve dobne skupine su sljedeći (Bilić i sur., 2012):

- Ako je dijete stalno neprikladno odjeveno za trenutne vremenske uvjete, izgleda zapušteno, gladno je ili redovito nema užinu.

- Ako dijete ima neobjašnjive modrice ili ozljede i ne prima liječničku pomoć.
- Ako se dijete kontinuirano odbija presvući za sat tjelesne i zdravstvene kulture.
- Ako dijete pokazuje znanje o seksualnim pitanjima izvan djetetove dobi.
- Ako dijete pokazuje neprimjereno (seksualno/spolno) ponašanje.
- Ako dijete često izostaje s nastave.
- Ako dijete ne želi ići kući, bježi od kuće ili dolazi u školu ranije i ostaje duže.
- Ako je dijete uvijek na oprezu za moguću opasnost.
- Ako se dijete povlači u strahu kad mu odrasla osoba dolazi u susret.
- Ako dijete prkosi ili je neposlušno (primjetan nedostatak roditeljskog nadzora)
- Ako se dijete upušta u samoozljeđivanje ili pokazuje nedostatak osjećaja vlastite vrijednosti – samopoštovanja („Volio bih da sam mrtav.“).
- Ako uočimo interakcije između odrasle osobe i djeteta koje su neprikladne za kontekst i dob djeteta.
- Ako uočimo izjave koje bi mogle ukazivati na moguće zlostavljanje ili povređivanje.

Osobe odgovorne za vođenje škole trebaju najprije biti dobro upoznate s problematikom, znati sve bitne činjenice i dijeliti ih s nastavnicima i ostatkom školskog osoblja jer je znanje prvi i temeljni korak u prevenciji i identifikaciji svih oblika nasilja. Preporučuje se donijeti plan postupanja na razini škole koji djelatnici trebaju slijediti u slučaju sumnje na zlostavljanje. Samo otkrivanje može biti zaista teško, no postoje jasna pravila kako reagirati i što činiti dalje kako bi smanjili strah i pritisak (Bilić i sur., 2012).

Prema Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2017), odgojno-obrazovne ustanove imaju za cilj poduzeti sve mjere kako bi uočile na vrijeme i prijavile nasilje te osigurale zaštitu za dijete koje je žrtva obiteljskog nasilja. Ako se sazna ili se pak sumnja na počinjeno nasilje nad djetetom, ili na svjedočenje djeteta obiteljskom nasilju, odgojno-obrazovni radnici obvezni su najprije o tome obavijestiti ravnatelja ili nazočne stručne suradnike odgojno-obrazovne ustanove. Potom trebaju prijaviti sumnju na nasilje policiji i nadležnom Centru za socijalnu skrb, što hitnije i bez odgađanja, poradi poduzimanja mjera za zaštitu djeteta. Do dolaska drugog roditelja ili osobe od povjerenja ili Centra za socijalnu skrb, odgojno-obrazovni radnici moraju osigurati sigurnost djeteta. Protokol izdvaja izradu službene bilješke o poduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama i opažanjima odgojno-obrazovnih radnika, koju će na zahtjev dostaviti drugim nadležnim tijelima, kao važan korak u postupanju odgojno-obrazovne ustanove. Djetetu trebaju, ako je potrebno, omogućiti pružanje zdravstvene zaštite (liječničke intervencije). Nadležnim tijelima i ustanovama

prenose se sve važne informacije ako postoji sumnja na obiteljsko nasilje, podaci o ponašanju djeteta unutar odgojno-obrazovne ustanove i suradnji roditelja s dječjim vrtićem, školom, učeničkim domom. Kako bi prevencija svakog oblika nasilnog ponašanja bila što uspješnija, pa tako i prepoznavanje istog, odgojno-obrazovni djelatnici obvezni su se upoznati se sa zakonskim odredbama relevantnih za prava djece i obvezama prijavljivanja bilo kakvog kršenja tih prava nadležnim tijelima. Također i učenike trebaju educirati o vlastitim pravima i uputiti ih kako se postupa u slučaju povrede tih prava, naročito u slučajevima nasilnog ponašanja. Dužnost je odgojno-obrazovnih ustanova i provedba programa s ciljem promicanja zaštite prava, sigurnosti i zdravlja djeteta te programa koji naglašavaju neprihvatljivost nasilja, nenasilno rješavanje sukoba i postupanje u slučaju pojave nasilja u obitelji. Pritom se izdvaja i provedba preventivnih programa u sklopu redovne nastave, sata razrednika, školskih ili razrednih projekata, predavanja i drugih aktivnosti koje organizira školska ustanova, a usmjereni su na prevenciju svih neprihvatljivih i nasilnih oblika ponašanja.

Prema Protokolu (2017), osnovna je dužnost odgojno-obrazovne ustanove provedba programa za razvoj socijalizacijskih vještina djece i mladih u svrhu prevencije pojave nasilja u odrasloj dobi. Fokus je osobito na komunikacijskim vještinama i nenasilnom rješavanju sukoba među djecom i mladima s naglaskom na mijenjanje uopćenih, stereotipnih uvjerenja koja pridonose nasilničkom ponašanju. Zatim je bitna provedba diskretnih personaliziranih aktivnosti prema učenicima za koje postoji sumnja ili za koje je dokazano da su žrtve ili svjedoci obiteljskog nasilja. Ti programi se odvijaju u suradnji sa Centrima za socijalnu skrb, policijom i zdravstvenim ustanovama koje brinu o mentalnom zdravlju djece. U svrhu prepoznavanja nasilja u obitelji i potom adekvatnog postupanja, od iznimne je važnosti provođenje kontinuiranog stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika, ali i organizacija dodatnih edukacija za odgojno-obrazovne djelatnike, učenike i roditelje s intencijom da pravovremeno prepoznaju nasilje u obitelji. Provedba edukacije učenika i roditelja može biti na razini razrednog odjela/odgojno-obrazovne skupine ili pak cijele ustanove u suradnji s nadležnim institucijama, i/ili lokalnom zajednicom i udrugama koje imaju suglasnost ministarstva nadležnog za obrazovanje.

5. CENTAR ZA SOCIJALNU SKRB

Među najzastupljenije aktivnosti u Centrima za socijalnu skrb ubraja se savjetovališni rad s djecom, mladeži i roditeljima kroz čiju se primjenu može uočiti težnja za pružanjem pomoći u prevladavanju teškoća kroz odrastanje (adolescenciju), u odgoju i uključivanju u svakodnevni život nakon duljeg boravljenja u odgojnoj ustanovi/zavodu. Rad na provedbi odgojnih mjera intenzivnije brige i nadzora nad izvršavanjem roditeljskog prava te poslovi u svezi provedbe sudskih postupaka prema maloljetnim osobama i mladim punoljetnicima, također se svrstava u dominantne aktivnosti CZSS-a (Koren Mrazović, 1998).

U nastavku su istaknute aktivnosti Centra za socijalnu skrb izvedene iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.

Kao glavni ciljevi postupanja CZSS-a ističu se: poboljšanje kvalitete zaštite žrtava obiteljskog nasilja, prevencija budućeg nasilja u obitelji te razvijanje mjera zaštite, prava i dobrobiti osoba koje su izložene obiteljskom nasilju i svrstavaju se u izuzetno ranjivu skupinu. Istaknut je integrirani pristup u radu s počiniteljem nasilja i žrtvom. Centar može dobiti informaciju o sumnji na nasilje u obitelji od same žrtve, bližih članova obitelji, osobe iz susjedstva, prijatelja ili pak drugih ustanova (vrtići ili škole) te policije. Postupak CZSS-a prilikom otkrivanja slučajeva obiteljskog nasilja je sljedeći: prijava policiji, uspostava kontakta sa žrtvom, sastavljanje plana sigurnosti i daljnje postupanje. Centar je dužan obavijestiti policiju, što hitnije i bez odgađanja, neovisno o tome tko je prijavio samo nasilje, osim u slučajevima kada prijava dolazi direktno od same policije. Bitno je navesti kako sam postupak mora teći žurno i kako se ponekad obavještanje policije protivi željama žrtve nasilja. Naime, žrtve žive u nadi kako se takvo postupanje nasilnika više neće ponoviti, postaju emocionalno vezane za istoga, opravdavaju takvo nasilno ponašanje kao posljedicu utjecaja alkohola, opterećenosti na poslu ili pak sličnim argumentima. Također je kod žrtava uočljiv strah od daljnjeg razvoja događaja u obitelji, stoga umanjuju vrijednost takvih nasilnih ponašanja ili ih doživljavaju normalnima. Ključni je korak „otvoriti oči“ žrtvama nasilja u takvim situacijama te im objasniti koji su to razlozi prijave i čitav proces djelovanja koji slijedi te im ponuditi svu pomoć koja je na raspolaganju i najbolju moguću zaštitu njih i malodobne djece u obitelji. Tijekom podnošenja prijave policiji, Centar se obvezuje dostaviti sve obavijesti o slučaju koje je zaprimio, napraviti službenu bilješku u koju će moći unijeti sve podatke o žrtvi, počinitelju i počinjenom nasilju, potom formirati dokument koji pokazuje kako će Centar dalje nastaviti s postupkom te konstantno pratiti situacije u obitelji, provoditi savjetodavni rad i izricati potrebne mjere i postupke socijalne i obiteljsko-pravne zaštite.

Pozivanjem u Centar za socijalnu skrb ili izvidom situacije na terenu, uspostavlja se kontakt sa žrtvom, a nakon toga poduzimaju se i mjere koje će služiti kako bi se zaustavilo nasilje i zaštitila sigurnost žrtve neovisno o njenom prebivalištu. Ukoliko joj je to potrebno, žrtvi se treba pružiti odgovarajuća zdravstvena zaštita. Žrtvu nasilja se istodobno upoznaje s njezinim zakonskim pravima, a prije svega ju se informira o pravima djeteta na zaštitu od svakog oblika nasilja i zanemarivanja. Naposljetku se žrtvi priopćavaju mjere i radnje s kojima će CZSS promptno reagirati u daljnjem postupanju, a koje su ujedno vrlo bitne za zaštitu sigurnosti žrtve s naglaskom na zaštitu djece. Sljedeći je korak u postupanju izrada plana sigurnosti zajedno sa žrtvom nasilja. Ukoliko se kod osobe uoči strah za vlastiti život i sigurnost, Centar ima dužnost dati ponudu žrtvama nasilja (i njenoj djeci) da mogu boraviti u skloništu ili domu za žrtve nasilja, a ukoliko one pristanu, taj smještaj im treba žurno osigurati. CZSS je tako dužan donijeti usmeno rješenje o priznavanju prava na uslugu privremenog smještaja i narediti izvršenje rješenja bez odgode kada imaju hitne slučajeve gdje se bez odgađanja trebaju pobrinuti za život, zdravlje ili sigurnost žrtve ukoliko je ista u neposrednoj opasnosti (Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, 2017).

Neophodno je najprije procijeniti koje su to potrebe žrtve i ovisno o istima, osigurati pomoć koja može biti psihološka, pravna i/ili novčana. Ako žrtvama nasilja treba podrška prilikom ostvarivanja prava na besplatnu pravnu pomoć i zastupanje kod Hrvatske odvjetničke komore, Centar mora i posredovati i pomoći. Ukoliko je to potrebno, Centar ima dužnost i pomoći prilikom omogućavanja prava na besplatnu zdravstvenu pomoć. Planom je također obuhvaćena sigurnost djece, točnije djeci se predstavljaju koji su to postupci adekvatni u slučaju potrebe (kome se mogu obratiti i pozivom na koje telefonske brojeve to mogu učiniti, naročito je važno obavijestiti učitelja u školi o situaciji u obitelji djeteta u slučaju da nasilnik dođe po dijete i slično). Stručni tim dužan je žurno djelovati u slučaju nasilja nad djetetom ili nasilja kojemu je dijete svjedočilo. Smjesta treba stupiti u kontakt s djetetom i njegovom obitelji i ustanoviti kada je ono ugroženo/sigurno, a ta procjena izvršava se uz primjenu odgovarajućih instrumenata socijalnog rada te prikupljanjem podataka i mišljenja drugih nadležnih tijela. Sukladno navedenom, donosi se zaključak o potrebi poduzimanja određenih mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta. Dakle, obveza je Centra zajedno sa žrtvom izraditi plan sigurnosti za nju i njezinu djecu, a plan se izrađuje u skladu s procjenom opasnosti koja je različita u svakom individualnom slučaju, bez obzira na to ostaje li žrtva unutar obitelji ili se izdvaja iz nje. Ako se procijeni da se interesi roditelja/skrbnika suprotstavljaju interesima djeteta, Centar za socijalnu skrb treba imenovati posebnog skrbnika za dijete kako bi zaštitio njegova prava i interese u postupku za koji je imenovan. U

slučajevima kada je žrtva smještena u sklonište, Centar treba težiti redovitom održavanju kontakta sa žrtvom i osobljem skloništa, ali i stremiti ka zajedničkom radu na rehabilitaciji žrtve i osiguravanju potrebne pomoći. Centar upućuje žrtvu u savjetovanište ili sam obavlja preporučljivo savjetovanje, ako žrtva ne želi ili ne treba smještaj u sklonište. Plan sigurnosti, sadržava postupke i mjere zaštite od ponovnog nasilja, primjerice pripremu potrebnih dokumenata i telefonske brojeve sigurnih mjesta na kojima bi se žrtva mogla skloniti i osoba kojima se može obratiti istog trenutka, a prvenstveno uključuje i plan mijenjanja određenih životnih navika i mjesta na koja najčešće izlazimo, gdje kupujemo potrepštine i slično. Zadnji je korak postupanje sa žrtvom obiteljskog nasilja. Navedeni su sljedeći koraci Centra: omogućavanje uvjeta u kojima žrtva može nesmetano izložiti sve činjenice, važne kako bi utvrdili da se radi o počinjenom nasilju – pod tim se misli na vrijeme i zaseban prostor u kojem će žrtva dati potpuni iskaz, obvezno odvojeno od počinitelja nasilja; iznijeti procjenu hitnosti zaštite koja može ovisiti o okolnostima kao što su trajanje nasilja, način izvršenja nasilja, eventualna evidencija o ranijem nasilju i ranijoj izloženosti žrtve nasilja i djece nasilju ili pak dokazi o ranijem postupanju upravnih tijela u slučaju obiteljskog nasilja; prikladno postupanje i (terenski) opći izvid situacije kojeg će provesti stručni suradnici Centra kako bi smjesta utvrdili stvarno stanje i bitne činjenice iniciranjem razgovora s djelatnicima odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskim liječnikom te ostalim osobama koje mogu doprinijeti davanjem informacija o okolnostima počinjenog nasilja (Žic Grgat, 2010; Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, 2017).

Prema Protokolu, preporučljivo je razgovarati s počiniteljem nasilja, dati mu prvenstveno upozorenje i ukazati na odgovornost za djelovanje, pa tako i posljedice nasilničkog ponašanja. Isto tako treba izvršiti procjenu njegovih potreba, informirati ga o pravima i mogućnostima zaštite, ponuditi mu i ukoliko mu je potrebna, omogućiti odgovarajuću stručnu pomoć i podršku s konačnim ciljem mijenjanja vlastitog ponašanja. Nadležno tijelo koje provodi zaštitnu ili sigurnosnu mjeru psihosocijalnog tretmana zahtjeva dostavu podataka o počinitelju nasilja. Svaki pojedini slučaj stručni radnici Centra trebaju voditi na način da prati njihov individualni plan te omogućiti adekvatno upravljanje resursima za provedbu mjera zaštite i tretmana za žrtve i počinitelja, potom pokazati koordinacijsku sposobnost prilikom provedbe samog postupka, aktivno pratiti učinke, preispitati plan i izvršiti evaluaciju slučaja. Žrtvu mogu uputiti na relevantne institucije, organizacije civilnog društva kao i nadležne odjele za pružanje potpore žrtvama i svjedocima na sudovima i Nacionalni pozivni centar za žrtve kaznenih djela i prekršaja – 116 006 (Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, 2017).

Unutar službene bilješke, izvješća ili zapisnika kojeg je poželjno izraditi, evidentirana je svaka poduzeta radnja u slučajevima obiteljskog nasilja. Nakon što su prikupljene sve potrebne činjenice, Centar treba provesti postupak radi ostvarivanja prava žrtve nasilja i djece sukladno *Zakonu o socijalnoj skrbi* i *Obiteljskom zakonu*, a posebno mjera radi zaštite prava i opće dobrobiti djeteta uvažavajući djetetov najbolji interes. Zapisnik s očevida treba sadržavati sljedeće podatke (Žic Grgat, 2010):

- datum
- mjesto i vrijeme očevida
- imena i prezimena osoba prisutnih od strane Centra, prisutnih stranaka i eventualno prisutnih svjedoka, odnosno drugih službenih osoba
- povod za izlazak na očevid
- što detaljniji opis činjeničnog stanja bez interpretacija
- potpis voditelja zapisnika, stranaka i eventualno prisutnih svjedoka, odnosno drugih službenih osoba

Kada su u obitelji malodobna djeca koja bivaju svjedocima obiteljskog nasilja, ključno je obaviti razgovor s njima. Psiholog najčešće provodi razgovor na način u skladu s dobi djeteta i njegovim mogućnostima, a sam razgovor može poslužiti za prosudbu izloženosti djeteta nasilju i posljedicama nasilja te doprinijeti odluci o sljedećim djelovanjima Centra. Značajno slabiji rezultati u razvoju i mnogo više poteškoća u ponašanju, pokazatelji su fizičkog zlostavljanja kod djece i djece koja su svjedoci obiteljskog nasilja. Ona su dosta anksioznija nego što se to može primijetiti kroz razgovor. Važno je, navode stručnjaci, pružiti pomoć djeci kako bi razumjeli što se događa, dati im podršku kako bi razvili strategije i metode nošenja sa konkretnom situacijom. Bitnu ulogu imaju stručnih djelatnici u Centru koji trebaju osigurati djeci da lakše izraze vlastite osjećaje, i koji su tu da ih uvjere kako oni nisu krivi za nasilje u obitelji te kako bi im pomogli da osnaže svoju samosvijest i planiraju budućnost. Što se tiče mjera zaštite interesa djece, ključno je da stručni tim procijeni i izrekne adekvatnu mjeru obiteljsko-pravne zaštite djeteta (prema aktualnom OZ): ukazivanje roditeljima na pogreške i propuste koje su napravili tijekom skrbi i odgoja djeteta te nadgledanje izvršavanja roditeljske skrbi za jednog ili oba roditelja. Centar će moći predložiti sudu da donese prikladnu odluku za određenu situaciju, primjerice oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga, dakle uskrati mu prava na roditeljsku skrb, ukoliko dođe do situacije u obitelji koja zahtjeva provedbu odgovarajućih mjera obiteljsko-pravne zaštite koje nisu u nadležnosti Centra. Isto tako, ako se radi o obiteljskom nasilju kojeg je počinio roditelj koji ne živi s djetetom, Centar može predložiti sudu da donese odluku kojom

će tom roditelju izreći zabranu susreta i druženja s djetetom, točnije odluku kojom se zabranjuje neovlašteno približavanje djetetu na određenim mjestima ili udaljenost te uznemiravanje djeteta. Između ostaloga, kada je započet kazneni ili prekršajni postupak vezano uz nasilje, Centar ima dužnost pažljivo preispitati potpunu zaštitu interesa djeteta te imenovati mu posebnog skrbnika za potrebe tih postupaka, ako je to doista potrebno (Žic Grgat, 2010).

6. SURADNJA PEDAGOGA I DRUGIH STRUČNJAKA

Iznimno je velik broj ustanova, stručnih i upravnih tijela te pojedinaca s kojima pedagog surađuje u ostvarivanju svoje razvojne pedagoške uloge. Staničić i Resman (2020) smatraju kako su intenzitet i kvaliteta te suradnje od osobite važnosti za pedagoga kao stručnjaka, a još više za ustanovu u kojoj ostvaruje svoj profesionalni doprinos. Pedagog treba posjedovati primjerene profesionalne, ali i opće kompetencije kako bi suradnja opravdala svoju temeljnu svrhu. Mreža suradnje pedagoga višestruko se grana i povezuje brojne čimbenike unutar i izvan škole i vrtića. Pedagog stoga treba znati što valja pružiti, a što od tih tijela i pojedinaca može dobiti kako bi unaprijedio ustanovu u kojoj djeluje. Staničić i Resman (2020) naglašavaju kako je prijeko potrebna cirkulacija znanja i umijeća među tijelima prosvjetne infrastrukture od koje bi sustav u cijelosti mogao profitirati znatno više nego što je to danas slučaj.

Jedan od najgorih sporednih učinaka savjetodavnog rada s djecom odnosno učenicima, bez obzira je li riječ o savjetodavnom radu u školi ili izvan nje, jest *stigmatizacija*. Stigmatizacija kojom tako lako označimo pojedino dijete/učenika, može njemu i roditeljima učiniti veliku štetu i neprilike. U uvjetima gdje je razvijeno institucionalno (školsko, vrtićko) savjetovanje za djecu i učenike, slanje djece u savjetodavni eksternat je opasnost od stigmatizacije. Jedan je to od razloga zašto se roditelji radije obraćaju savjetodavnim službama u školama nego izvanjskim službama. Stigmatizacija se stvara i u uvjetima gdje izvanjski savjetodavni djelatnici dolaze u školu zbog pojedinih učenika (Resman, 2000).

Resman (2000) naglašava kako se nije moguće odreći suradnje s izvanjskim savjetodavnim službama i njihovim specijalističkim službama koje obavljaju svoj posao što ga školska savjetodavna služba i njezini profili ne mogu obavljati. Savjetodavna služba u školi nije uvijek najprimjereniji način rješavanja problema za učenike koji imaju prevelike i presložene poteškoće. Ona se nužno oslanja u svojem radu i pomoći na izvanjske, specijalizirane ustanove. Školski savjetodavni rad nije svemoguć. Njime nije moguće rješavati sve vrste problema i nije „lijek“ za sve vrste bolesti. Naime, kada se pojave osobito složena

pitanja i problemi, savjetodavna služba se konzultira sa specijalistima najrazličitijih vrsta, od kliničara do psihijatra. Zbog toga je suradnja s izvanjskim savjetodavcima nužna i ne može je nadomjestiti niti jedna školska savjetodavna služba. Školska savjetodavna služba i izvanjski savjetodavci surađuju kao partneri u rješavanju problema: ne mogu jedan bez drugoga. U tom odnosu mora postojati pametna (racionalna) podjela rada, a učinkovitost se ogleda u komplementarnosti (Resman, 2000).

Suradnja nadležnih tijela, ustanova i organizacija civilnog društva koje participiraju u procesu otkrivanja i sprečavanja nasilja te osiguravanju pomoći i zaštite osobi koja je izložena bilo kojem obliku obiteljskog nasilja, presudna je poradi same provedbe mjera Nacionalne strategije kao i provedbe Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji. U tom smislu, sva nadležna tijela imaju obvezu usklađenog partnerskog djelovanja i osmišljavanja učinkovitih načina suradnje i razmjenjivanja svih bitnih informacija o počinjenom nasilju i aktivnostima koje su poduzete za sveobuhvatnu zaštitu žrtve.

Timovi odgovorni za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja provode mjere za poboljšanje kvalitete rada nadležnih tijela i organizacija civilnog društva na županijskom i nacionalnom nivou sukladno odredbama *Sporazuma o međuresornoj suradnji u području sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*⁸. Neophodno je kontinuirano praćenje cjelokupne provedbe politike sprječavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja na državnoj razini od strane nacionalnog tima koji je u uskoj suradnji sa županijskim timovima te učestvuje u provedbi programa obuke članova i zamjenika članova županijskih timova (Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, 2017).

⁸ Sporazum su dana 23. studenoga 2018. godine potpisali ministri nadležnih za poslove obitelji i socijalne skrbi, unutarnje poslove, poslove pravosuđa, zdravstva, obrazovanja, uprave te vanjske i europske poslove (Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, 2017).

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

7.1 Predmet istraživanja

Ovim istraživanjem želi se ukazati na važnost suradnje pedagoga koji djeluju unutar osnovnih škola sa stručnim suradnicima unutar Centara za socijalnu skrb po pitanju obiteljskog nasilja. Predmet ovog istraživanja predstavljaju iskustva pedagoga u osnovnim školama o provedenoj suradnji sa stručnim suradnicima unutar Centara za socijalnu skrb glede obiteljskog nasilja.

7.2 Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi načine postupanja pedagoga u slučajevima otkrivanja obiteljskog nasilja, a s obzirom na to utvrditi i oblike suradnje sa stručnim suradnicima koji djeluju unutar Centara za socijalnu skrb. Također želimo saznati na kakve prepreke nailaze prilikom suradnje.

7.3 Zadaci istraživanja

Iz postavljenog cilja proizlaze sljedeći zadaci:

- 1. Utvrditi koje aktivnosti poduzimaju pedagozi u školama po pitanju obiteljskog nasilja.*
- 2. Utvrditi oblike aktivnosti putem kojih se ostvaruje suradnja između pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb.*
- 3. Utvrditi koji su oblici suradnje najdominantniji u suradnji pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb.*
- 4. Utvrditi koje aktivnosti pedagog realizira sa stručnim suradnicima unutar Centra za socijalnu skrb putem individualnog i grupnog kontakta (sastanci).*
- 5. Utvrditi koje su prednosti i nedostaci međusobne suradnje glede obiteljskog nasilja.*

7.4 Metoda istraživanja

U istraživanju će se koristiti metoda intervjua, a kao tehnika odabran je polustrukturirani intervju. Intervju je proveden s pet pedagoga koji djeluju unutar osnovnih škola grada Zadra i Zadarske županije. Cilj provedenog istraživanja je konkretan uvid u stvarni prikaz rada na slučajevima obiteljskog nasilja i upoznavanja s mišljenjem ispitanika o suradnji stručnih službi osnovnih škola i Centra za socijalnu skrb.

Za potrebe vođenja polustrukturiranog intervjua osmišljena je lista pitanja koja prate glavnu problematiku prema postavljenim istraživačkim zadacima.

7.5 Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja čini pet školskih pedagoginja zaposlenih u različitim osnovnim školama na području grada Zadra i Zadarske županije starosti između trideset i dvije i četrdeset i dvije godine. Radni vijek sudionika kreće se od jedne godine staža do sedamnaest godina staža u struci. Svim je sudionicima istraživanja objašnjena svrha istraživanja i način njegovog provođenja, stoga su dali pristanak za sudjelovanje. Jasno je naglašeno kako će se svaki prikupljen podatak koristiti samo i prvenstveno u svrhu pisanja diplomskog rada. Svaki ispitanik dobio je svoju šifru koja se sastoji od slova S i brojke.

8. REZULTATI I ANALIZA ISTRAŽIVANJA

Rezultati prikupljeni ovim istraživanjem analizirani su u nastavku prateći redom istraživačke zadatke.

8.1 Aktivnosti koje poduzimaju pedagozi u školama po pitanju obiteljskog nasilja

Prvo pitanje poslužilo je kako bismo saznali prijavljuje li pedagog u školi zlostavljanje i zanemarivanje djece. Tu je cilj bio osvrnuti se na samu prijavu zlostavljanja i zanemarivanja djece, odnosno obrazložiti na koji način se to čini i u kojim trenucima te koje se sve informacije otkrivaju tijekom prijavljivanja. Zanemarivanje je dugotrajan proces i tu ključnu ulogu imaju učitelji koji mogu prvi primijetiti i upozoriti stručnu službu, između ostalog i pedagoga. Ustanovit ćemo da je riječ o zlostavljanju ako je dijete došlo u školu i ima nekakve fizičke naznake na tijelu. To najprije može uočiti učiteljica, primjerice modrice ili ogrebotine, ili se pak dijete može potužiti ili požaliti da ga je netko u obitelji zlostavljao na bilo koji način, a učiteljice se zatim obraćaju stručnoj službi (S2). Istaknuto je i kako najčešće s prijavom Centru ide ravnatelj/ica koji/a i potpisuje izvješće pisano od strane stručne službe. Prema Centru mora biti stopostotno iskrena komunikacija, jer inače nema svrhe (S3). Ispitanici koji rade na području Zadarske županije i ne surađuju s Centrom za socijalnu skrb u Zadru (u nastavku S4, S5), navode različite odgovore na prvo pitanje, a kada sumiramo sve iskaze, samo jedan pedagog (S4) ne djeluje konkretno na slučajevima prijavljivanja

obiteljskog nasilja i zanemarivanja, ali nam je pokušao pobliže opisati aktivnosti stručnog suradnika koji je to preuzeo u toj školi.

„... ustvari smo nekako sinkronizirane. Do koga prije dođe informacija, ona to obavlja, djeluje. Zajedno se konzultiramo. Najčešće to spadne na mene, kao pedagoga. Mi to prijavljujemo pisanim putem Centru za socijalnu skrb, policiji, uredu nadležnom tu u Zadru, i školskoj liječnici. Obavještavamo i ministarstvo obrazovanja o slučaju.“ (S1)

„A kod zlostavljanja, ... stručna služba, ovisi tko je u smjeni, između ostalog i pedagog, ... odmah pozovemo dijete na razgovor, razgovaramo s djetetom, utvrđujemo činjenice i na temelju toga što nam je dijete reklo ili ako je i pokazalo modrice ili nešto, onda se obraćamo ravnateljici i ravnateljica u skladu s ovim protokolom ide znači prema policiji i Centru. Istovremeno se zove policija, zove se Centar i onda, to je po pozivu i Centar izađe na teren, odnosno u školu i taj dio još odrađuje do kraja. I onda nakon te prijave ide pisano izvješće koje piše pedagog ili koji god se stručni suradnik nađe u tom trenu u školi da je zaprimio prijavu i ravnateljica potpisuje.“ (S2)

„Znači, apsolutno ja podnosim prijavu, većinom vam to radi stručna služba u dogovoru, obično to radimo pisanim putem, a znamo se i telefonski čuti, konzultirati prije toga sa Centrom. Što se tiče ovih informacija, mi ih iz raznih izvora dobivamo, bilo od roditelja djece, bilo od kolega. Bit je u tome ako škola ima saznanja, bilo o zanemarivanju djeteta ili bilo kakvom rastu ponašanja koje bi zahtijevalo suradnju sa Centrom, mi smo to dužni prijaviti. U principu Centru morate navesti sve podatke, ... oni vam mogu zahtijevati apsolutno sve podatke jer oni moraju postupati. Treba im i oib djeteta da oni pronađu obitelj u sustavu, adresa prebivališta. Znači ako im nije dovoljno, oni nakon toga napišu nama dopis što im još fali, kako dijete funkcionira u školi, ako smo mi nešto izostavili u tom dopisu.“ (S3)

„A ja osobno ne, tu komunikaciju s Centrom je održavao školski psiholog, onda kako je on otišao u mirovinu, došla je kolegica psihologinja, tako da je ona u principu nastavila tu suradnju sa Centrom. Više je u kontaktu s djecom, znači obavlja individualne razgovore s njima, tako da se više nekako njoj otvaraju. Znači sve ona u principu radi, naravno uz ravnatelja.“ (S4)

„... podnosimo prijavu ako se to tiče zlostavljanja ili zanemarivanja. ... najprije pokušavamo riješiti to na našoj instanci, nastojimo sve moguće raspoložive resurse primijeniti prije nego što prijavimo ... osim ako je fizičko nasilje u pitanju, tu neku prosudu moramo imati unutar škole, a svaki oblik fizičkog nasilja uključuje Centar za socijalnu skrb. Najčešće je to pisanim

putem ... jednostavno složimo taj pisani dopis i to ide prema Centru i onda se oni nama očituju u tom smislu. Naslovljeno je, i opiše se događaj, uključi se obiteljska anamneza, kratko, ovisno o slučaju ... nismo imali do sad prijave policiji plus Centar za socijalnu skrb i to sve što ide ...“ (S5)

Ispitanici su napomenuli kako postoje situacije kada treba i kada ne treba obavijestiti roditelje te kako postoje smjernice i obrasci po kojima je škola dužna postupati. Istaknuto je kako je škola dužna postupiti sukladno *Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (koji je općenit za sve), a postoji i pravilnik po kojim stankama škola dalje postupa – *Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika, školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijavu svakog kršenja prava tim tijelima* (S2). Ako se utvrdi kako je zlostavljač član obitelji ili je neka dosta rizična situacija gdje dovodimo dijete u opasnost, onda prijava ide isključivo preko policije i Centra, ne pozivaju se roditelji na razgovor. Ukoliko je zlostavljač izvan obitelji, onda se pozivaju roditelji (S2, S3). No, roditelji će naposljetku saznati, bilo to od škole, bilo da dođu u Centar jer će im socijalni radnici svakako reći ako ih je prijavila škola (S3).

Veći broj sudionika ovog istraživanja naglasio je kako im teško pada prijava zlostavljanja i zanemarivanja djece, ali dvoje (S2, S3) ih je napomenulo da se u takvim situacijama trebamo ipak ponašati kao stručnjaci na mjestu na kojem jesmo i da će upravo pravovremena reakcija imati pozitivne posljedice za dijete.

„Nije lako kada morate uključivati institucije u neku obitelj. Ne znam ono, uvijek polazim od sebe, uvijek može biti nešto jednokratno, ali opet ne bi mogli živjeti s tim da smo mogli nešto napraviti, a nismo.“ (S1)

„Pa nije ugodno, u biti, prilično je teško, ali ono, gleda se prvo što je dobro za dijete, ... evo imali smo stvarno tih situacija kad jesmo išli do kraja, ne samo jednom, nekoliko puta, i na kraju se ispostavilo da je to stvarno bilo dobro za dijete, tako da, teško je, ali mislim da to je ono što je naš posao i to što trebamo napraviti.“ (S2)

„Mislim da kada je riječ o zlostavljanju, o bilo kakvom obliku nasilja, da će rijetko tko ne htjeti prijaviti ... Prijavljuje se Centru onda kada škola vidi da ne može riješiti taj problem, ... ako je obiteljsko nasilje tu, ja apsolutno nemam nikakav problem jer je riječ o zaštiti djeteta, ali znam da su kolegice imale strah i averziju od te suradnje ... jer ipak smo mi u kontaktu svaki dan s djetetom, pa smo na nekoj prvoj zoni, malo smo i nezaštićeni.“ (S3)

„... znam da to se može dogoditi u svakoj sredini, ali mala sredina je gdje svak' svakog zna i onda je to još veći problem. Ne samo škola, već roditelji tu imaju još jednu težinu više u odnosu na neku gradsku, urbanu sredinu, ... tako da je to malo problem, i to uvijek iscuri. Tako da je to velika prepreka. Ali nije zahvalna situacija kada dođete na tu instancu, znači tu je već sad uključena i druga institucija i sve to vuče za sobom neke malo već posljedice.“ (S5)

Neki ispitanici su kroz razgovor istaknuli kako najčešće prepoznaju zlostavljano dijete i otkrili nam jesu li imali situacija u svom radu da im je dijete samo prišlo i priznalo da je bilo zlostavljano, ili te informacije češće podijele bliski prijatelji ili pak grupice vršnjaka. Kao pokazatelje zlostavljanja ispitanik S5 je naveo klasičnu povučenost djeteta, osamljenost i loše ocjene, no to ne mora nužno biti, a S4 je naveo da u nekim slučajevima nisu prepoznati simptomi prije negoli ih je kontaktirao Centar za socijalnu skrb i zatražio izvješće. Ispitanik S5 je iznio kako je u svom radu naišao na zlostavljano djecu koja su zatražila pomoć, ali i na djecu koja su zatražila pomoć za svog prijatelja ili prijateljicu koji trpi obiteljsko nasilje.

Drugo pitanje bilo je vezano za zaštitu djeteta i njegovih prava unutar škole. Zanimalo nas je na koje sve načine škola nastoji osigurati dijete kada je ono žrtva obiteljskog nasilja ili zanemarivanja. Odgovori ispitanika su vrlo slični i svi smatraju kako je ključno prijaviti nasilje na vrijeme, upozoriti sve učitelje koji predaju tom djetetu i upoznati ih s njegovom trenutnom situacijom, a nakon svega toga kontinuirani rad s djetetom koji podrazumijeva savjetodavni rad.

„Hm, prvo prijavom, mislim to je osnovno u toj situaciji, kako bi zaštitili dijete, a kasnije kroz razgovore. ..., obavijestimo naravno sve učitelje koji predaju tom djetetu o čemu se radi, da imaju malo više razumijevanja ako primijete da se dijete čudnije ponaša, ... i savjetodavni razgovor nakon svega toga.“ (S1)

„... potrebno je prvo obaviti razgovor s djetetom, i to je ono jedan na jedan, omoguće se znači svi uvjeti da se dijete osjeća sigurno, ... prvo se treba razgovarati sa svim učiteljima koji predaju tom razredu, upoznaju se općenito o situaciji kakva je, i inzistira se na povjerljivosti podataka, ..., ovisi kakva je situacija, ovisi što je u pozadini, onda se djecu isto priprema na taj način, ali s tim da im se ne iznose nikakve informacije ... Odrađuju se i radionice i razgovori s njima.“ (S2)

„... konkretno ne bi izdvajala pedagoga, to ovisi o organizaciji unutar same škole. Tako da se stručna služba podijeli po domenama koje pokrivaju, ... recimo ja pokrивam pravilnik o

postupanju u slučaju nasilja, psihologinja prevenciju nasilja i tako dalje ... odmah se konzultiramo i odmah reagiramo.“ (S3)

„... ako imamo neki problem po pitanju nasilja ili bilo čega vezanog uz dijete u nekom razrednom odjelu, često održavamo razredna vijeća, znači samo učitelj u tom razrednom vijeću. Treba ih upoznati sa situacijom djeteta i na neki način zatražiti možda da mu se olakša, pristupi na neki drugačiji način ...“ (S4)

„... uvijek slijedimo onaj redoslijed razrednik, stručna služba, i ravnatelj, nekako to primjenjujemo najviše, ... porazgovaramo i s učiteljima, ili se na učiteljskom vijeću ili na razrednim vijećima napomene, ili ovako interno, znači da se nađemo, kratko to iskomentiramo i odmah uključimo potpunu stručnu službu. A imamo i tu suradnju sa Centrom gdje podijelimo informacije s njima ako oni imaju nekakav uvid u učenike naše škole, njihove obitelji, ako je već bilo pritužbi na obitelj, na zanemarivanje djeteta u obitelji i slično.“ (S5)

U slučajevima kada roditelj ima zabranu pristupa, primjerice, ako suprug ima zabranu pristupa, supruga mora donijeti dokument od suda u kojem piše da on nema pravo pristupa da bi škola mogla u skladu tog dokumenta postupati u slučaju da roditelj dođe. Dakle, škola mora biti papirnato, na temelju nečega zaštićena. Centar, koliko saznajemo iz razgovora s ispitanicima, ne šalje baš takve stvari nego roditelj mora sam donijeti rješenje.

Treće pitanje odnosilo se na direktan rad s djecom i roditeljima s naglaskom na temu obiteljskog nasilja. Ovim pitanjem htjeli smo doznati održavaju li se radionice s djecom, ali i s roditeljima, na temu obiteljskog nasilja sa svrhom preventivnog djelovanja i jesu li one najčešće individualne ili grupne. Skoro svi sudionici ovog istraživanja odgovorili su na isti način. Dobiveni rezultati nam pokazuju da svi sudionici kao preferiranu vrstu provedbe programa vezanih uz obiteljsko nasilje biraju radionice i to grupne iz razloga što istovremeno mogu uključiti velik broj učenika, a i smatraju kako na taj način mogu animirati sve učenike kako bi aktivno poslušali savjete što učiniti ako se nađu u sličnim situacijama. Spomenute radionice provode ili pedagozi ili razrednici s kojima pedagozi pripremaju radionice za sat razrednika, a u nekim školama to preuzimaju psiholozi, ovisno o dogovoru. Češće se održavaju radionice s djecom, a što se tiče suradnje s roditeljima na temu obiteljskog nasilja, većina ispitanika navodi kako postoji i dalje jedan nevidljivi zid između škole i roditelja općenito, a osobito kada je riječ o radionicama sa svrhom preventivnog djelovanja, a tome je dodatno pridonijela pandemija uzrokovana koronavirusom kada se većina sastanaka odvijala virtualno. Naime, kada govorimo općenito o lošijoj suradnji škole i roditelja, možemo

istaknuti kako se roditelji pojavljuju na informacijama, roditeljskim sastancima, ali sve ono dodatno za njih predstavlja obvezu i nisu toliko zainteresirani za suradnju, a jedan od ispitanika (S4) je naglasio kako je to češći slučaj u ruralnim sredinama. To nam je pokazatelj kako roditelji smatraju da škola mora sama, bez njihove suradnje, preventivno djelovati. Međutim, preventivno djelovanje se mora smjestiti u sve sfere djetetova života kako bi postalo djelotvorno, tako da bi i roditeljima trebalo omogućiti adekvatnu edukaciju o tome. No, čini se kako se još kao društvo ustručavamo pričati o takvoj tematici, ali i djelovati, a možda joj pak ne pridajemo previše važnosti.

„Znamo odraditi radionice, najčešće sa djecom. U školskoj godini se održi jedna do dvije, ali se s njima konstantno na satu razrednika razgovara o toj problematici i ostalima naravno.“ (S1)

„... s djecom radim u biti više na tim radionicama što se tiče socijalizacije, i prihvaćanja različitosti, ... pripremamo materijale za učitelje, tako da učitelji dosta toga obrađuju s njima, na satovima razrednika najčešće. S roditeljima rijetko, ... u početku jesmo krenuli s radionicama, sad je i ovaj covid i sve, tako da sad ovo zadnje nije bilo nikakvih radionica uživo, sve se virtualno odvijalo, znači sve sjednice, sastanci s roditeljima, a virtualno je to malo teže izvesti.“ (S2)

„Apsolutno da, ali najviše psihologinja konkretno, Ja sam održavala neke radionice, ali ona je baš na temu nasilja. Održavala ih je većinom sama, znači razrednik prepusti svoj sat ...“ (S3)

„Znači preko sata razrednika, a što se tiče roditelja, pa ovisno, ako postoji potreba onda da. Mada nekako, s obzirom na ovu sredinu, roditelji nisu baš previše uključeni. Nisu toliko spremni na suradnju.“ (S4)

„Pa ovako, najčešće održavamo radionice sa temom nasilja i onoga što do toga dovodi. Znači prvenstveno više one radionice koje gase uzrok, a ne posljedicu. ... radionice s roditeljima, vezano za samu temu nasilja ne, ...“ (S5)

8.2 Aktivnosti putem kojih se ostvaruje suradnja između pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb

Svrha idućeg pitanja bila je saznati vrste aktivnosti koje se provode u školama u kojima rade naši ispitanici prilikom suradnje sa stručnim suradnicima unutar Centara za

socijalnu skrb i tko sve sudjeluje u njihovoj provedbi. Iz dobivenih odgovora izdvojena su 3 vida suradnje: pismeni dopisi, razgovori putem telefona i sastanci koje je spomenuo samo jedan ispitanik (S5).

„... nekad za neke slučajeve mi niti ne saznamo od učenika nego slučajno od Centra na način da oni od nas traže izvješće o funkcioniranju određenog učenika, bez da nam se navede, najčešće, o čemu se radi. ... ti oblici aktivnosti između Centra i nas, to se obično svede na minimum. Nekad su znali dolaziti na individualne razgovore, ali otkad je ove korone, onda je to sve manje. Tako da, nekad nam je baš teško dobiti tu cjelokupnu sliku.“ (S1)

„... uglavnom je to sve telefonski, ... ali ono što mi moramo je pisati izvješće povremeno za svako dijete, tako da ih pišemo.“ (S2)

„Obično to ide tako da dobijemo dopis od strane Centra, gdje Centar za socijalnu skrb traži informacije o djetetu, s obzirom da je obitelj recimo pod nadzorom Centra i traže informacije kako to dijete funkcionira kako bi oni dalje mogli odlučiti o njihovoj mjeri. Drugi je oblik kada mi sami odlučimo da je nužno provjeriti je li dijete pod nadzorom, kakva je tu situacija u obitelji ili prijaviti nešto. I to vam je to otprilike, znači telefonskim putem, pisanim putem i mislim da je to to. Sastanci, osobno dok sam ja ovdje, nije ih bilo. Imam dojam da postoji čak neka averzija između suradnje bi rekla ...“ (S3)

„Pa kako ja direktno ne surađujem s Centrom, nekako kroz razgovor s kolegicom psihologinjom saznala sam da se često čuju telefonski, ... i onako informativno razmijene neke informacije, ali kada dođe do nekog ono, nazovimo to težeg slučaja, kad netko baš prijavi njima zlostavljanje, onda oni zatraže izvješće škole, znači službenim putem, putem email-a.“ (S4)

„Znači, to su najčešće dopisi preko email-a, to ... ako je baš nešto hitno ili ako oni imaju više iskustva, onda čisto onako nazovemo da imamo nekakvu podršku u tom smislu, ... i znači ovaj sastanak na koji najčešće ide ravnateljica i onda nam prenese događanja na tom sastanku. To su ta neka 3 vida suradnje.“ (S5)

Sljedeće pitanje odnosilo se na ispitivanje trenutnog (ne)zadovoljstva školskih pedagoga suradnjom sa kolegama stručnim suradnicima koji djeluju unutar Centara za socijalnu skrb. Nekolicina ispitanika otkriva svoje pozitivno iskustvo suradnje opisujući je ispravnom, korektnom. S druge strane, ostali vide i nedostatke suradnje, aludirajući pritom kako nije dovoljno zastupljena u praksi. Sudionici istraživanja kroz razgovor su naveli kako

nailaze na poteškoće u razmjeni informacija od strane Centra ističući kako je povratna informacija ili izostala ili je pak samo usmena, točnije dana je u neprikladnom formatu. Možemo reći kako je komunikacija u većini slučajeva jednostrana. Ispitanici također upozoravaju na veliki nedostatak kadra u tom sektoru.

„Dosta često mi nikad ne dobijemo ništa povratno, možda ovisno o tome tko vodi slučaj i koliko je osoba angažirana ... razumijem da ni njima nije lako, stvarno imaju puno, puno slučajeva, puno nadzora, i njima su ruke vjerojatno vezane kao i nama i puno toga i moraju i isto su zatrpani papirologijom kao i mi, tako da mislim da možda tu leži veći dio problema.“
(S1)

„... ja moram priznati da je meni stvarno u redu ta suradnja. ... i jedino eto što nam fali je ta povratna informacija što je Centar odradio. Čekajući njihovo izvješće, vjerojatno ga nikad ne bi dobila, nego bi dobila njihovo izvješće gdje oni traže izvješće ponovno. Znači, ja nemam nikad tu službenu pisanu povratnu informaciju od njih, ali u svakom trenu ja njih mogu nazvati, kontaktirati i oni će mi dati tu informaciju usmeno, ukoliko je zatražim i ukoliko oni imaju nekakvu informaciju vezano za tu obitelj.“ (S2)

„... ja bi je ocijenila solidnom, ali iz razloga što ja osobno, zbog svog prethodnog staža imam nekakve kontakte u Centru za socijalnu skrb, pa do informacija mogu doći nekakvim neformalnim putem, zvanjem kolegica. ... Ali generalno, Centar ne daje baš povratnu informaciju, ... Smatram da je veliki nedostatak kadra u tom sektoru ..., tako da im ja to toliko ne zamjeram, ... a možda je to malo i zbog zaštite informacija, mislim da su oni ipak institucija koja je povjerljiva i koja može znati više informacija ... ja vjerujem da oni nemaju uopće vremena, ni stečene neke navike da tako sa školom komuniciraju, jedino ako je nekakav kontakt već uspostavljen otprije.“ (S3)

„Pa, iz moje perspektive, mislim da nisu možda dovoljni samo telefonski razgovori. Mislim da bi bilo idealno kad bi se recimo barem jednom mjesečno našli. Ne mora postojati potreba za nekim, nazovimo to slučajem, čisto onako da se vide uživo, bolje nego on-line, pa da razmijene iskustva. ... nekad imam osjećaj kada zatraže to izvješće da tu nekako komunikacija završava. Možda bi se kolegica informirala telefonski pa bi oni iz Centra rekli što su poduzeli i to. Ali baš da je službeno škola dobila povratnu informaciju, ne, mislim da ne.“ (S4)

„Pa ovako, službenu povratnu informaciju nemamo baš, čak i kad se stvar i riješi, kad to bude riješeno pozitivno po dijete. Ali isto je uobičajeno da ako ima nekakvih promjena mi javimo njima ili oni nama s tim uglavnom dopisima, kao i telefonski ... ali danas je sve to što

nisi poslao na mail, ne postoji. Tako da, taj pisani trag. Najčešće još dugo vremena iza toga postoji suradnja u tom obliku, ... u principu dobra je komunikacija.“ (S5)

Sljedeće pitanje poslužilo je kako bi doznali je li Centar upozoravao škole na mogućnost nasilja u određenoj obitelji i koliko je često to činio. S obzirom na to da su se odgovori na ovo pitanje međusobno upotpunjavali i podudarali, možemo se usuglasiti s tvrdnjama pedagoga da postoji jasna potreba od strane školske stručne službe za upozoravanjem škole od strane Centra o postojanju rizičnih obitelji čija se djeca školuju unutar tih škola.

Iz odgovora ispitanika ovog istraživanja možemo iščitati kako djelatnici Centra imaju obvezu na tajnost i zaštitu svih osobnih podataka korisnika, ali bi kroz neke zakonske okvire mogli upoznati stručno vodstvo škole, počevši od ravnatelja, stručnih suradnika i razrednika, sa postojanjem rizičnih obitelji, ali naravno sa svrhom konzultativne pomoći i zaštite djeteta.

„Pa Centar nas je obavijestio možda za 1 do dva slučaja, ali to nakon nekog vremena što se to dogodilo, tako da nismo imali pojma za neke situacije i da je dijete odvedeno u popravni dom, u neki drugi grad, ustvari da će se to dogoditi, da se mi kao škola možemo pripremiti na te stvari.“ (S1)

„Hm, pa sad, češće mi zovemo Centar ukoliko jesmo primijetili nešto. Bilo je tu par situacija da je Centar nas kontaktirao, ... a sad baš da nas oni obavještavaju, ne.“ (S2)

„Pa evo otkad sam tu, nije nas Centar upozorio na mogućnost nasilja, odnosno ajmo reći da su zvali i pitali putem ovih dopisa.“ (S3)

„Pa nekako mi se čini da ipak možda škola češće obavještava Centar, nekako imam taj dojam.“ (S4)

„Hm ... da, bilo je upozorenja na mogućnost, ne bi rekla nasilja, već zanemarivanja, ali rijetko je stvarno. ... očekuju da je škola detektor tih svih događanja jer je škola kao drugi agent socijalizacije jel', a dijete može biti kompletno posloženo, sve super funkcionira, a unutar obitelji kaos.“ (S5)

8.3 Dominantni oblici suradnje pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb

Sljedeći zadatak bio je saznati od ispitanika koji su, po njihovom mišljenju, oblici suradnje sa stručnim suradnicima iz Centra koji se trenutno najviše ističu u njihovom radu na slučajevima obiteljskog nasilja i zanemarivanja djece, ali i zašto se oni izdvajaju. Iz odgovora većine ispitanika vidljiva je dominacija komunikacije pisanim putem, dok su telefonski razgovori sljedeći oblik komunikacije, isključivo ako želimo nešto saznati odmah, po hitnom postupku, a sastanci su na dnu ove ljestvice oblika suradnje. Oni su gotovo pa i isključeni u praksi, odnosno održavaju se većinom samo ako određena situacija eskalira.

„Uglavnom pismenim putem, eventualno ako nam je nešto, onda telefonskim putem zatražimo razgovor, ali opet volimo nekako da je to u papirnatom obliku, da imamo trag da se nešto napravilo.“ (S1)

„Samo telefonski razgovori, i to je to. Nismo mi imali nikakve sastanke ... ovisi kakva je situacija. Imali smo baš jednu složenu situaciju u obitelji, tako da smo se mi tu čak nalazili svako dva mjeseca s Centrom, znači sa djelatnicima Centra i stručna služba škole i roditelji, to je bilo skoro pa na mjesečnoj bazi jedno vrijeme kako bi dobili i razradili strategije poduzimanja nekakvih zaštitnih mjera za dijete.“ (S2)

„... ostali oblici suradnje, po meni recimo u vidu sastanka ili nečega, ne postoje. I obično ta komunikacija ide ako nas nešto zanima pa ovako interno da nazovemo nekoga koga znamo, ili od njih, ako im treba informacija za izvješća ili za postupanje. ... pisanim putem ili relativno telefonski.“ (S3)

„Mislim da dominiraju ti telefonski pozivi, ne sjećam se da je kolegica odlazila u Centar baš na nekakve sastanke i to, mada mislim da bi to bilo, kažem, možda i puno efikasnije.“ (S4)

„Znači dopisi putem email-a, rijetko telefonski kontakti i eto ta sad, baš onako relativno nova suradnja, jednom mjesečno. Znači policija je uključena, Centar za socijalnu skrb i škola.“ (S5)

Ispitanici su se u nastavku izjasnili zašto su, po njihovom mišljenju, najdjelotvorniji određeni oblici suradnje. Također su spomenuli i zašto smatraju prethodno navedene oblike suradnje najučestalijima u trenutnoj suradnji sa stručnim suradnicima iz Centra, a jedan odgovor posebno je istaknuo pravu sliku prakse u hrvatskim institucijama (S3).

„Najdjelotvorniji bi bili ti oblici, mislim, obavještavanja nakon svake odrađene aktivnosti, da mi znamo koliko toga još mi možemo napraviti u školi.“ (S1)

„Sastanci ... pa eto, da vidimo svoj dio što možemo napraviti.“ (S2)

„... ne bi izdvojila telefonski, nego bi izdvojila isključivo pisani oblik komunikacije jer je to način na koji se i mi i Centar možemo zaštititi. Da ne bi bilo niste pravovremeno reagirali, imate pisani trag, ali tu je sad zaštita institucije, koliko to ima veze sa zaštitom djeteta, više ova prijava, da samo reagiramo, ali koliko je djelotvorno, to je sad za debatu... U Hrvatskoj se gleda papir. Znači, ... mislim da se svi žele pokriti, škola s jedne strane i s druge strane Centar. Kada zadirete u obitelj, to su onako Ustavom zaštićena prava i po hrvatskom Ustavu je obitelj nešto najvažnije i onda iz tog razloga uvijek može doći do nekog problema prijave ili slično tome i uvijek je nužno pisano to obrazložiti. Zato i Centar kad ih nazovemo obično kaže pišite, pišite, pišite.“ (S3)

„Možda bi ono kroz razgovore, ono informativne, mi saznali neke stvari koje oni znaju, a možda bi i mi spomenuli nešto što bi njima bilo recimo važno i onda upravo tom zajedničkom suradnjom bi bili najdjelotvorniji znači i s jedne i druge strane.“ (S4)

„... mislim da je najučinkovitiji ovaj sastanak, jednom mjesečno. Mislim da je taj oblik najdjelotvorniji, znači suradnja ono face to face.“ (S5)

8.4 Aktivnosti koje pedagog realizira sa stručnim suradnicima unutar Centra za socijalnu skrb putem individualnog i grupnog kontakta (sastanci)

Svrha sljedećeg zadatka bila je istaknuti važnost održavanja sastanaka za rješavanje kriznih situacija i pronalaženje strategija. Smatramo kako je potrebno sastanke održavati redovito, kao i pratiti koliko se doista provode akcije za koje su se sudionici na njima odlučili. Na ovakvim okupljanjima bitne su pojedinosti poput onih kako je došlo do nečega, kako bi se nešto moglo riješiti, ali je bitno i razviti strategiju razvoja pozivnog ishoda po dijete i obitelj, odabrati put kojim se želi ići dalje.

Stoga smo pitali ispitanike održavaju li sastanke s kolegama stručnim suradnicima iz Centra, i ako da, koliko često, gdje i koju vrstu sastanka održavaju. Iz dobivenih odgovora ispitanika (S5) vidljivo je kako je dosljednije postupanje institucija na području Zadarske županije negoli grada Zadra, ako se i dalje nešto jako ozbiljno događa u obitelji, ta situacija

nikada nije prepuštena samo Centru, upravo iz razloga što se većinom svi znaju stoga je i njihovo djelovanje brže.

„..., održavali smo sastanke, obično bi oni došli kod nas, to bi bili grupni sastanci, znači kompletna stručna služba sa djelatnicima Centra, a svrha je više informativna ... konkretno kako se dijete ponaša u školi među vršnjacima. Onda oni angažiraju i psihologe ako je potrebno, znači psihološka potpora žrtvama i tako dalje, imaju oni svoju proceduru, ali uglavnom kod nas je informativno ... Ali sastanci, kao što sam rekla, sad u vrijeme korone, nema ih.“ (S1)

„ to su baš bili grupni sastanci, znači cijela stručna služba škole, ravnateljica i djelatnice iz Centra, uglavnom psiholog i voditelj te mjere koja je već u Centru, bilo je informativno i baš smo išli na strategije, ... Ovaj covid je malo to sve usporio, pa je to sve telefonski manje-više.“ (S2)

„Otkad sam ja tu, nije bilo sastanaka. Nisam dobila informacije od kolega je li ih ikad bilo prije. Ja vjerujem da je, možda ponekad, ali to je baš kada neka situacija eskalira.“ (S3)

„Pa ne baš, uglavnom su to telefonski razgovori.“ (S4)

„Održavamo. Jednom mjesečno ide samo ravnateljica, ... nekad je u Centru za socijalnu skrb, a nekad je u policijskoj postaji, mislim kod načelnika. Ovo je znači grupni, sudjeluje škola i policija i stručni suradnici Centra, a svrha je i informativna i strategijska. ... automatski se tu onda formira tim, pa način na koji će se ta situacija riješiti ... ovisno o problematici, ali naravno ide informacija i onda ... daljnji koraci.“ (S5)

Sljedećim pitanjem htjeli smo saznati organizira li se zajednički rad na rješavanju određenog problema kako bi stručni suradnici interdisciplinarno pristupili u području zaštite dobrobiti djece. Cilj zajedničkog rada je podijeliti zadatke, potom novosti o vlastitom napretku ili pak zatražiti uvid u status djelovanja ostalih kolega koji su uključeni u cjelokupni proces rješavanja određene situacije, odnosno kratki izvještaj s najvažnijim odrednicama. Zajedničkim radom cijeli tim stručnjaka može unaprijediti pristup sagledavajući situaciju iz različitih kutova što može stvoriti neočekivane prednosti u daljnjem radu. Na kraju, bitno je i evaluirati postignute rezultate, ali i analizirati što se moglo drugačije učiniti te zaključiti što može biti korisno za slične situacije. Samo je jedan ispitanik (S5) naveo kako se provodi zajednički rad na slučajevima obiteljskog nasilja, a zanimljivost se krije u tom što je tu riječ o suradnji škole i Centra u manjem mjestu s područja Zadarske županije.

„... pa zajednički rad se svodi samo na to piskaranje, znači čista administracija, a onda dalje oni sami djeluju, ulazu u obitelj. Mi to jednostavno ne možemo kad su nam ruke vezane.“ (S1)

„... znači razrađivali smo strategije zaštite prava djeteta, to smo baš iz mjeseca u mjesec, što prolazi, što ne prolazi, na koji način ćemo ići dalje, nekako zajednički donosili odluke tj. strategije rješavanja tog konkretnog slučaja.“ (S2)

„Za vrijeme mog kratkog staža nije ga bilo, ali vjerujem da će ga u budućnosti biti.“ (S3)

„Mislim da je nema, mada bi bila stvarno poželjna ta konzultativna supervizija.“ (S4)

„... mislim da stvarno ravnopravno sudjeluju, nema sad tu, da se netko postavi, da se policija postavlja iznad škole, iznad Centra, ... mislim da je dosta dobro to odrađeno, onako ljudski. Znači sjedne se za stol, imamo te informacije, što vi imate, ajmo to rješavati u hodu, po hitnom postupku, ako je hitni postupak nužan ... baš je interdisciplinarno, svatko iznese svoje, i to je to, ... mislim da je to onako fluidan rad. I uostalom, ravnateljica općenito, znači kad stigne s sastanka, ima s nama konzultacije nakon toga, mi doznamo doslovno sve detalje, ide se stvarno ono u tančine, i onda zajedno na tome surađujemo, poduzimamo određene mjere što već treba.“ (S5)

Sljedeće pitanje odnosilo se na provedbu zajedničkih edukacija i stručnih skupova školske stručne službe i stručnih suradnika koji djeluju unutar Centra. Sudionici istraživanja složili su se u tome da nema organiziranja zajedničkih edukacija, a to bi definitivno unaprijedilo kvalitetu suradnje, ali bi se i pedagozima olakšao rad u situacijama kada treba prepoznati i prijaviti nasilje nad djecom.

„Ne baš. Bilo bi korisno, bilo bi puno bolje da se međusobno upoznamo, tako da smo i slobodniji nekad u komunikaciji ...“ (S1)

„Ne, ... mislim sve ove naše edukacije uključuju pomoć, zaštite, prava djece i tako, ja vjerujem da i oni to isto slušaju, manje-više slične teme, ali odvojeno. (S2)

„Otkad sam ja tu, nisam sudjelovala. Ukoliko gledamo period od godine dana, je li učestalo, očito nije. Znači, ima stručnih skupova za logopede, psihologe, pedagoge, ali to je sasvim druga domena. Sad konkretno s Centrom uvijek vam je problem suradnja u Hrvatskoj među sektorima, to gotovo da ne postoji, po nekom mom viđenju. Ili je samo ono nužno, to se odradi.“ (S3)

„Ne, to je odvojeno. Na samu temu nasilja, pa rijetko imamo takve zajedničke radionice.“
(S4)

„Zajedničke stručne skupove i edukacije odrađuje samo ravnateljica s njima.“ (S5)

Iskustvo ispitanika govori da stručnim suradnicima, ponajviše njima samima, nedostaje dovoljno poznavanje materije, točnije strukovne potkovanosti kako bi riješili ili se pak nosili s problemima s kojima se mogu susresti u situacijama kada je dijete žrtva obiteljskog nasilja. Naglašavaju da su dobar dio znanja stekli upravo kroz praksu, dok iz studentskih dana na radno mjesto nose samo nešto malo teorije. Većinom su se sami dodatno educirali kroz seminare i pedagoške skupove i radionice, ali ih za rad sa zlostavljanom djecom nitko nije prethodno pripremio.

„Nisu te naučili kako razgovarati s roditeljima, vođenje radionica, da se rade u manjim grupama, sve to mora imati nekakvog smisla, toka.“ (S1)

„Posebno bi naglasila da pedagozi nemaju u biti znanja na fakultetu, nisu ga stekli tijekom studiranja. Za sve znanje koje je kasnije potrebno, i za rad i s djecom i s roditeljima, konkretan rad s djecom i roditeljima po pitanju ovog savjetodavnog rada, moraju se sami educirati, moraju se sami snaći. I te prakse, mislim da bi oni to mogli provesti kroz nekakve vježbe, mislim da bi se to trebalo na fakultetu stvarno uvesti, konkretne vježbe i za izradu radionica i za savjetodavni rad s djecom i s roditeljima, jer nas pedagoga ima svugdje, stručni suradnik pedagog ima toliku širinu tog posla ...“ (S2)

„Nažalost, ni fakultet ne priprema, barem dok sam ja studirala, evo ja se stvarno ne sjećam što je meni konkretno s fakulteta pomoglo, osim ovih nekakvih teorijskih znanja općenitih, ali fali ovaj praktični dio. Malo je i razumljivo kad pogledate da i u praksi ne znate što radite.“
(S3)

„Ja recimo osobno nisam educirana za tako nešto, od nas se nekako očekuje da znamo prepoznati obiteljsko nasilje, ali ne i kako reagirati, nekako nismo educirani baš na tom polju. Kad se susretnete s tim, ... ne znate iskreno kako postupiti. Znači, s jedne strane osjećate odgovornost jer je dijete vaša odgovornost kad je u školi i kad primijetite takvo nešto želite pomoći djetetu, ... morate reagirati, s druge strane ne znate na koji način, kako to izvesti, a da u tom slučaju ne naljutite i roditelje koji znaju biti onda agresivni i dolaziti prijetiti, i da ne iznevjerite povjerenje koje ste stekli s djetetom tijekom tih individualnih razgovora.“ (S4)

„Teško je to, kad ti se dogodi nešto, a nisi toliko osposobljen da na to reagiraš. A i fali netko da definira poslove pedagoga. Možeš poštivati taj protokol, ali nije sve u papirima. ... nisu uvjeti ni rada, ni djeca, ni društvo, ništa nije kao prije, znači sve se to promijenilo. ... prije bi i profesor i nastavnik i pedagog i bilo koji član stručne službe bio zaštićen, sad jednostavno nije.“ (S5)

8.5 Prednosti i nedostaci međusobne suradnje

Posljednjim zadatkom pozornost naših ispitanika posebno se usmjerila na razmišljanje o daljnjem razvoju aktivnosti i strateškom planu i konceptu suradnje. Ispitanici su trebali navesti prethodno prednosti i nedostatke suradnje, ali i kako se ta ista suradnja oslikava na djetetu. Krenuli smo sa pitanjem koje je za cilj imalo ustanoviti uviđaju li se pomaci u učestalosti i intenzitetu reagiranja na području zaštite dobrobiti djece. Ključno je napomenuti kako sve ovisi o slučaju, ali ispitanici smatraju kako pisana prijava obavezuje Centar da djeluje. Napredovanje kroz slučaj ide jako sporo, a činjenica je kako je to najčešće krivica našeg sustava.

„Prednost suradnje je to da oni djeluju tamo na onom području gdje je potrebno. Sad, je li vidljiv pomak u pravovremenom reagiranju, sve ovisi o slučaju, svaki je slučaj zaseban i ima neke svoje specifičnosti gdje su oni ograničeni. Tako da, u nekim situacijama je to djelovanje sporo, ali ne bih rekla da je to njihovom krivicom, nego jednostavno krivica sustava.“ (S1)

„Hm, prednost suradnje jest da djeca, odnosno roditelji znaju, trebaju znati da ćemo mi reagirati na način kako je nama propisano za dobrobit djeteta, znači da se obrati Centru i to sve. Mislim da je tu vidljiv pomak.“ (S2)

„Činjenica je da oni reagiraju, da moraju reagirati. ... čim smo prijavili, oni stvarno jesu reagirali ... pisano njih prisiljava da moraju reagirati i oni stvarno odu u tu obitelj, a ako ih nisu pronašli na toj adresi, odmah nas kontaktiraju da vide imamo li drugu adresu. Ali evo, brzo reagiraju na pismo, odmah stvarno dolaze.“ (S3)

„Pa definitivno pravovremeno reagiranje, ... pravovremenim se reagiranjem može zaštititi dijete, pa čak i roditelje onda suočiti možda sa svojim ponašanjem i posljedicama koje to ostavlja na djecu, i kod zanemarivanja djece ...“ (S4)

„Pa ja općenito mislim da je nemoguće da jedna institucija koja se brine za odgoj i obrazovanje djece, isključi ostale institucije kojima je primarna isto zaštita djece i znači njihova sigurnost u obitelji, školi i slično. Tako da, mislim da stvarno, ne bi mogla uopće naći

nešto što nije prednost. Suradnja mora postojati, za učinkovitost, i konačno za djetetovo psihičko i fizičko zdravlje. Mislim da je nemoguće isključiti Centar za socijalnu skrb, ...“ (S5)

Iz ponuđenih odgovora za nedostatke suradnje, vidi se da ima mjesta za napredak. Ispitanici većinom aludiraju na kronični nedostatak stručnog osoblja u institucijama, lošu razmjenu informacija i aktivniju ulogu Centra, ali upućuju i na nedostatak stručne podrške obiteljima nakon prijave. Također smatraju kako im vremenske mogućnosti i obim posla kojeg imaju ne dozvoljava angažman na visokom nivou kvalitete pa nažalost uvijek jedan dio njihovih zadaća ispašta. Naglasili su kako postoji i manjak povjerenja u sustav i rješavanje slučajeva, pa je stoga vidljiva i nesklonost zadiranja dublje u obiteljske odnose. Spomenuto je i kako su poželjni materijali koji bi se mogli odmah koristiti u slučajevima kada je intervencija potrebna.

„Nedostaci suradnje su možda ta nedovoljna komunikacija. Hm, ...svugdje ima nedostataka, tako da vjerojatno i kod njih. Manjak je stručnjaka, pogotovo kad jedna obitelj traži stalnu posvetu ... ja ne znam kako se to onda išta riješi. Ja ovdje sve što meni prođe kroz moje ruke, sve trebam protokolirati, ti o svemu moraš imati papirnati trag da se zaštitiš od koje kakvih situacija.“ (S1)

„Istaknula bi da je kronični manjak djelatnika i u sustavu obrazovanja, a i u socijalnom sustavu da se pokrije sve ovo, ova problematika s kojom se mi svi susrećemo. Mislim da bi tu trebalo biti više i edukacija i praćenja i nekakvih i zajedničkih edukacija i radionica, da i oni isto odrađuju te radionice kao i mi, ali mislim da tu bi trebalo puno više radne snage. ... tu treba jednostavno razraditi strategije kako pomoći na kraju krajeva i tim obiteljima koje se ne snalaze u toj cijeloj situaciji, i njima treba podrška, ... mi u školi isto trebamo ponuditi pomoć koju god, ali mi smo jednostavno toliko zatrpani, evo svakim danom sve više i više s tim nekakvim papirima ...“ (S2)

„Pa mislim da, kad pričamo o nedostacima u Hrvatskoj, možemo reći da svega ovoga nedostaje. Školstvo je recimo puno jači sektor, pa vam tu ono masovno fali ulaganja, a i ljudi, kako sada imate sve više ovih individualizacija, prilagodbe programa, posebnih podjela. Znači uvijek fali stručnjaka, uvijek fali opreme. Tako i u Centru, i stručnjaka, i opreme i prostora i programa, ovdje bi rekla možda zajedničkih programa i općenito toga da se radi na nekakvoj suradnji između sektora i da se sve to nekako uskladi, ako i postoji. Kod nas obično imate dobre možda i zakone, ali se ne provode u praksi. Možda nekakve edukacije koje bi smanjile tu averziju i tako dalje. Svega toga fali.“ (S3)

„Pa možda ta nekakva komunikacija, mada što se tiče stručnjaka i toga, smatram nekako da nije ni njima lako, oni se isto suočavaju sa puno problema i vjerujem da imaju posla ono preko glave. ... a opet s druge strane da je još jedan stručni suradnik u školi stvarno bi bilo puno lakše, mislim da je to nekako potreba danas.“ (S4)

„Ne smatram da ih ima, osim što bi dala stvarno naglasak na toj face to face interakciji, u odnosu na papir ... a pretpostavljam da bi se ti resursi mogli nekako bolje iskoristiti, mislim da prostori i programi nisu upitni, al' možda oprema i stručnjaci. Evo, osim te usmene predaje, ja nemam nikakve druge informacije. Zašto ne u obliku nekog letka, neke radionice, nekog videozapisa, zašto ne u obliku nečega da imaš nešto konkretno, da imaš nekakav predložak, da imaš nešto nakon toga svega, nekakav zaključak ..., a za to sve naravno treba i vrijeme i oprema i stručnjaka.“ (S5)

Ispitanici smatraju kako i dobra i loša suradnja između škole i Centra itekako djeluje na dijete. Učinkovita i pouzdana suradnja između različitih institucija i službi od iznimne je važnosti za međusobnu razmjenu iskustava i stručnog znanja, ali i pronalaženje pravovremenih i adekvatnih mjera zaštite djeteta žrtve obiteljskog nasilja. Uočavanje znakova i rano prepoznavanje da je dijete žrtva obiteljskog nasilja posebno je važno. Tako i razvijanje odnosa povjerenja kroz savjetodavni rad. Dijete se treba osjećati sigurno, treba ga saslušati, pokazati mu da mu vjerujemo i nipošto ga prisiljavati da govori ako nije spremno.

„Naravno da će se dobra suradnja oslikati pozitivno na dijete, a loša suradnja loše, jer ako je suradnja loša, onda dijete jednostavno pati, ispašta u cijelom tom procesu.“ (S1)

„U biti, stvar je u tome što se ide prema Centru baš kad je nešto loše, znači kad škola primijeti da nešto tu nije kako treba, i sad, ovisno o tome kako Centar reagira ... hm, imamo i jedno i drugo, ali bilo je više tih pozitivnih iskustava, odnosno pozitivnih refleksija na dijete.“ (S2)

„Da, mislim da se u moru ovih informacija i problema često i zaboravi na dijete. Mislim, naravno da se oslikava i naravno da će nastati problem ako znate da ima nasilja i niste to prijavili i obrnuto. Tako da, svakako loša suradnja utječe i oslikava se na djetetu, a zašto, mislim da je evidentno, dijete doživljava nasilje, a mi ga nismo na vrijeme zaštitili ...“ (S3)

„Pa slažem se. Nekada je škola nemoćna, u smislu da je iscrpila sve načine, na koje može pomoći tom djetetu pogotovo na koji način doprijeti do roditelja. Nekada roditelji stvarno nisu suradljivi, onda je definitivno potrebno da škola traži pomoć Centra i upravo tom

zajedničkom suradnjom će biti vidljivi pomaci i u djetetovom funkcioniranju onda i u školi.“
(S4)

„Naravno da da. Kažem, vide se ti pomaci i sve to, samo što škola nekako uvijek ide za tim da to sve riješi nekako najbolje za dijete što može, a što se tiče Centra, ... ja stvarno vjerujem da su roditelji uznemireni kad dođe do toga, i onda to može biti prijenosno na djecu, tako da se dijete neće strašiti škole, nego će se strašiti Centra za socijalnu skrb, da eventualno ne bi roditelji tu ispaštali, to nijednom djetetu nije drago ... Škola ima blaži, umjereni status, ... a Centar već lagano smatraju kao neku kaznu, kao neku prijetnju, opasnost, eto, to je moj nekakav vid te situacije, doživljava se odmah kao neka veća instanca, roditeljska odgovornost postaje upitna. Roditelji se osjećaju prozvani, pa od onog laičkog – sad će mi oduzeti djecu.“
(S5)

Svrha zadnjeg pitanja je saznati kakve preinake bi oni, kao stručnjaci koji su zaduženi za praktičnu primjenu, napravili na aktualnim aktivnostima kroz koje surađuju sa stručnim suradnicima iz Centra ili kako bi ih unaprijedili. Ispitanici su također iznijeli svoje mišljenje o tome zašto institucije čine propust.

„Mislim da stručnjaci ne mogu previše toga dok se od samog vrha ne riješe neke stvari. Možda neki zakoni, podzakoni i tako, da bi se moglo brže i bolje djelovati. ... mislim da svi rade najbolje što mogu, jedino ta komunikacija bi možda trebala biti malo češća i malo brža.“ (S1)

„Znači, kroz obrazovni sustav organizirati edukacije i radionice za roditelje i za djecu, kako se nositi sa ovom situacijom, informirati ih u biti kome se mogu obratiti ukoliko dođe do nečega, ali za to stvarno treba više radne snage.“ (S2)

„... ja vjerujem da po školama postoji velika averzija prema Centru za socijalnu skrb i vjerujem da je puno toga prošlo ispod radara iz straha prema Centru i da roditelji ne bi došli vikati u školu ili slično. Tako da, vidim tu prostora za napredak, a to se može isključivo edukacijama i međusobnim sastancima sa Centrom za socijalnu skrb. Eto, to je možda najveći propust, i propust isto od strane Centra što onda kasnije ne informira školu, pa onda se ima dojam da je to samo jednostrana komunikacija i stvara se nekakav loš odnos, ... komunikacija mora biti dvosmjerna i netko je mora u krajnjem slučaju potaknuti, ne smijemo zbog toga, ako smo nezadovoljni tom suradnjom zaustaviti svaku komunikaciju, nego dapače baš inzistirati

na njoj i možda će se kroz vrijeme onda nekakva nova praksa i dobre navike steći i onda će ta komunikacija biti bolja i učinkovitija.“ (S3)

„Prvo educiranjem prosvjetnih djelatnika kako postupiti u tim situacijama, na kraju krajeva poraditi na toj zajedničkoj edukaciji, ... češći sastanci recimo sa Centrom, bilo bi možda super kada bi općenito škole imale još jednog stručnog suradnika, recimo nekog socijalnog radnika, zato što je potreba za stručnim suradnicima velika, općenito sve je više i više problema u školi ... Mi recimo ovdje u školi imamo cijeli stručni tim, što neke škole znam da nemaju. A možda, sad kada razmišljam, i ta suradnja s dječjim vrtićem, nekako taj prijelaz djeteta iz predškolske dobi u školsku, nekako ni s vrtićem baš ne surađujemo na taj način..“ (S4)

„Smatram da je komunikacija jako tu bitna i najbitnija, u principu nije ni bitno koliko je ona česta, bitno da je učinkovita, bitno da je pravovaljana, bitno da je tempirana kad treba i da je ono konzistentna, da je kontinuirana, da postoji. Jer to gašenje vatre u zadnji trenutak nikada nije idealno rješenje, ... Mislim da mora postojati suradnja i bez problema. ... čisto preventivno, razgovori, radionice, da te netko uputi, tebe i njih, da se djeca i roditelji osvijeste da je potrebna ta suradnja, da suradnja nije samo zbog papira. Potrebno je mijenjanje iz korijena. To je sve usko povezano, i druge institucije i mediji i društvo općenito, funkcioniranje djece, funkcioniranje roditelja ... To nije problem Centra, to nije problem škole, to je problem društva koji se preslikava na sve.“ (S5)

9. ZAKLJUČAK

Nasilje nekog člana obitelji nad drugim može izazvati negativne psihičke i emocionalne posljedice, čime istovremeno napada skladno obiteljsko funkcioniranje i predstavlja opasnost za njezin daljnji opstanak.

Djeca izložena nasilju su vrlo otporna, ali to ne znači da nisu krhka i ranjiva. Bez obzira na njihovu dob, djeca su duboko povrijeđena kada su fizički, seksualno ili emocionalno zlostavljana ili kada vide ili čuju nasilje u svojim domovima i zajednicama. Kad djeca vide i čuju previše, za njih to predstavlja zastrašujući doživljaj, njihov svijet postaje nesigurno i nepouzdan mjesto. Svako dijete i situacija su različiti, ali izloženost nasilju može shrvati djecu u bilo kojoj dobi i dovesti do problema u svakodnevnom životu. Neka djeca mogu imati emocionalnu ili fizičku reakciju, dok će se druga možda teže oporaviti od zastrašujućeg iskustva. Izloženost nasilju, posebno ako je u tijeku i intenzivno, može naškoditi dječjem prirodnom i zdravom razvoju ukoliko ne dobiju podršku na vrijeme koja će im pomoći u svladavanju i nošenju s ovim teškim životnim iskustvom.

Ne smijemo zaboraviti *šive* neprijavljene brojke jer je velik broj slučajeva svih vrsta zlostavljanja koji nikada ne uđe u službene statistike i za koje se nikad ne dozna (ostane prikriven plaštem privatnosti i tajnosti). Patnja i samo jednog djeteta mora izazvati našu pozornost i potrebu da nešto poduzmemo kako se ne bi više ponavljalo.

Sve vrste zlostavljanja ostavljaju kratkoročne i dugoročne posljedice za djetetov tjelesni, emocionalni, kognitivni razvoj i socijalno funkcioniranje.

„Proces kojim se nasilje uči je cirkularan. Učenje počinje u obitelji, širi se kroz kulturu zajednice u kojoj dijete odrasta i sazrijeva i onda je opet podržano u obitelji.“ (Bilić i sur., 2012: 225) Postavlja se pitanje može li se zlostavljanje spriječiti? Smatra se kako je za uspješnu zaštitu djece neophodno savezništvo i bliska suradnja institucija, kao što su prosvjetne, socijalne, pravosudne, medicinske, crkvene, znanstvene te suradnja članova obitelji, točnije roditelja i djece. Od iznimne je važnosti da aktivnosti za smanjivanje nasilja postanu prioritet javnosti, s krajnjim ciljem povećanja ukupnog općeg dobra i u najboljem interesu za djecu. Osobitu funkciju u sprječavanju nasilja i zlostavljanja imaju prosvjetni djelatnici, pedagozi, psiholozi, edukacijski rehabilitatori, socijalni radnici, pravnici i liječnici jer se nalaze na „prvoj crti“, odnosno u svakodnevnom su kontaktu s djecom. Najvažnije je njihovo rano prepoznavanje problema te adekvatna reakcija od kojih ima više koristi nego od najstručnije pomoći koja nažalost dođe prekasno.

Nasilje u obitelji predstavlja izravnu opasnost za djetetov fizički, emocionalni i socijalni razvoj, uz veliku vjerojatnost da dijete neće okončati taj krug nasilja. Uz znatno uloženi trud na području zaštite prava žena i djece, stanje u Republici Hrvatskoj još je uvijek daleko od prihvatljivog. Potrebno je poraditi na dodatnim aktivnostima prevencije obiteljskog nasilja, unapređenju i razvijanju snažnijih zaštitnih mjera, ponajviše na edukaciji eksperata koji djeluju na spomenutom području te na efikasnijoj zaštiti žrtava uslijed čega im je prijeko potrebna socijalna i novčana potpora i na rehabilitaciji žrtava koje su pretrpjele nasilje. (Radić i Radina, 2014:753)

Javnost bi se trebala zapitati: „Kamo mi to idemo kao društvo?“, „Što se to događa?“, „Što poduzimaju institucije“, te „Što poduzima društvo?“. Mnogo je sličnih otvorenih pitanja koje u središte pozornosti stavljaju važnost humanističkog i konstruktivističkog pristupa problematici obiteljskog nasilja koji naglašava svaku osobu kao individuu vrijednu našeg vremena i truda, i na vraćanje pozornosti istinskom odgoju u kojem se razvijaju pozitivne vrijednosti.

Smatram kako je nesustavnost u ostvarivanju dobrobiti djece očigledna kroz nepovezanost stručnjaka i ustanova od kojih se očekuje svakodnevna kontinuirana potpora i osiguravanje zaštite i pomoći djeci i osobama koje su žrtve obiteljskog nasilja u koje se ubrajaju predškolske ustanove, škole, domovi, savjetovališta, centri za odgoj i centri za zdravstvenu i socijalnu skrb. Naime, svi oni rade svoj posao, no ovdje se radi o nedovoljnoj realizaciji provođenja određenih zaštitnih mjera. Kako je i sam Henryk Goldszmit⁹, čiji pedagoški rad i danas služi kao inspiracija mnogim odgajateljima, rekao kako uređivanje svijeta treba započeti sređivanjem dječjih pitanja, možemo naglasiti kako je ključna uloga učitelja koji su u svakodnevnoj komunikaciji s djecom i koji može sagledati cjelokupnost interakcijskih i dinamičkih procesa djeteta kroz položaj djeteta unutar razredne situacije. Učitelj također može uočiti djetetove nerazvijene socijalne vještine kao posljedicu zlostavljanja unutar obitelji, s obzirom na njihov osjećaj zbunjenosti, nemoći, straha i neuspjeha koji vodi dijete ka povlačenju i različitim ekstremnim reakcijama. Sve to vodi pravovremenoj reakciji u slučajevima obiteljskog nasilja.

U potpunosti smo zakazali kao sustav u penaliziranju svakog oblika nasilja. Uočava se vrlo usporeno ili pak izostajanje rješavanja slučajeva. Potrebno je reagirati kada osjetimo da nešto nije u redu. Ne smijemo zatvarati oči i okretati leđa ovom zlu. Ne poduzimajući ništa, ignorirajući ili pak poričući problem (*„Problem ne postoji, problem će se riješiti sam, riješit*

⁹ poljski pedagog, pisac i liječnik

će ga netko drugi, ja nisam dovoljno kompetentna osoba“ i sl.), postajemo sudionici u zaštiti zlostavljača, a ne u zaštiti djeteta. Strah od neočekivanih posljedica igra veliku ulogu u djelovanju, odnosno nedjelovanju osoba koje su u svakodnevnom doticaju s ovom problematikom. No tome treba stati na kraj, svatko tko učini kazneno djelo, za isto treba i odgovarati. Čemu nam inače svi zakoni i protokoli, ako ih se ne pridržavamo? Opravdano je stoga posumnjati kako postoji razlika realnog, pravog stanja i onoga koje nam se prikazuje u statistikama što upućuje na vrlo nisku kulturu odgovornosti prema djeci i žrtvama obiteljskog nasilja.

Potrebno je istaknuti ono najvažnije dobiveno iz odgovora ispitanika koji su učestvovali u ovom istraživanju. Pedagozi u školama su zaista preopterećeni administrativnim dužnostima, stoga bi u školama trebalo zaposliti više stručnih suradnika kako bi se pravovremeno i pravovaljano reagiralo u situacijama obiteljskog nasilja. U području suradnje Centra za socijalnu skrb i škole prepoznali su dovoljno čimbenika za unapređenje kvalitete same suradnje, a to bi bile: edukacije stručnih suradnika za prepoznavanje i djelovanje u situacijama obiteljskog nasilja, zajedničke edukacije, bolja razmjena informacija, ali i aktivnija uloga Centra te mogućnost zapošljavanja socijalnih radnika u školi.

Mi mislimo kao struka da sve znamo, ali ne znamo. Jako puno ovisi o ljudima koji rade taj posao. Međusobno osnaživanje je važno za napredak. Nedostaje koordinacije, premalo je ima, a na njoj treba jako puno raditi da bi je izgradili. Treba potaknuti te promjene, biti aktivniji i energičniji. U fokusu mora biti čovjek, u toj sinergiji možemo doći do rješenja. Svaka osoba je poseban svijet i zaslužuje svoje vrijeme. Ovo je delikatna tema koja potresa društvo. Rješavanje nasilja odgovornost je cijelog društva.

10. LITERATURA

Tiskani izvori:

1. Aguado Asenjo, E., Bakula Anđelić, M., Barbarić, Đ., Bejaković, P., Brown, R. i sur. (2006). *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj*. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj.
2. Ajduković, M. (1998). Suradnja centra za socijalnu skrb i doma za djecu u zaštiti zanemarivane i zlostavljane djece. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 5, 41 – 57.
3. Ajduković, M. (2000). Obilježja žrtvi i počinitelja partnerskog nasilja. U: Ajduković, M., Pavleković, G. (ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb: Tiskara Kolarić. 89 – 92
4. Ajduković, M. (2004). Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (1), 171 – 199.
5. Anić, V. (2006). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
6. Bilić, V. (2008). *Tjelesno i emocionalno zlostavljanje djece i njihov školski uspjeh*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet.
7. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naknada Slap.
8. Bilić, V., Zloković, J. (2004). *Fenomen maltretiranja djece. Prepoznavanje i oblici pomoći obitelji i školi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
9. Bojić, I. (2011). *Kako izaći iz obiteljskog nasilja*. Zagreb: Intergrafika – TTŽ.
10. Buljan Flander, G., Kocijan – Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M.
11. Čorić, V., Bačan, M. (2006). *Zanemarivanje djece*. Zagreb: I. T. – Graf.
12. Čudina – Obradović, M., Obradović, J. (1995). Utjecaj bračnog emocionalnog sklada roditelja na školski uspjeh i ponašanje djece. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4(4-5), 627 – 639.
13. Janković, J. (1995). Teorijska promišljanja o obitelji. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4(4-5), 443 – 449.
14. Karlović, A., Buljan Flander, G., Vranić, A. (2001). Validacija upitnika o zlostavljanju u djetinjstvu. *Suvremena psihologija*, 4 (1 – 2), 93 – 110.
15. Killen, K. (2001). *Izdani. Zlostavljana djeca su odgovornost svih nas*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

16. Klarin, M. (2001). Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11(4-5), 805 – 822.
17. Kocijan – Hercigonja, D., Hercigonja – Novković, V. (2009). Djeca, mladi i nasilje u obitelji. *Medicus*, 18 (2), 181 – 184.
18. Kyriacou, C. (2001). *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa.
19. Mamula, M., Belamarić, J. (2005). Prevencija nasilja nad ženama i tretman žrtava. U: Singer, M. (ur.) *Kriminologija delikata nasilja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
20. McCoy, M. L., Keen, S. M. (2009). *Child Abuse and Neglect*. New York: Psychology Press.
21. Nikić, M. (2004). *Psihologija obitelji*. Zagreb: Filozofsko – teološki institut DI.
22. Pećnik, N. (2001). *Teorijski pristupi objašnjenju zlostavljanja i zanemarivanja djece*. *Dijete i društvo*, 3, 33-57.
23. Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
24. Pećnik, N. (2003). „Inventar rizičnosti za zlostavljanje djeteta“: prikaz instrumenata i rezultata njegove validacije u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 10, 211 – 228.
25. Puhovski, S. (2002). *Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju*. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
26. Radić, I., Radina, A. (2014). Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, prekršajnopравни i kaznenopравни aspekt. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51 (3), 727 – 754.
27. Resman, M. (2000). *Savjetodavni rad u vrtiću i školi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško književni zbor.
28. Sanderson, C. (2005). *Zavođenje djeteta*. Zagreb: VBZ.
29. Staničić, S., Resman, M. (2020). *Pedagog u vrtiću, školi i domu*. Zagreb: Znamen.
30. Šućur, Z. (2005). Nasilje nad djecom. U: Singer, M. (ur.) *Kriminologija delikata nasilja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
31. Wenar, C. (2003). *Razvojna psihopatologija i psihijatrija: od dojenačke dobi do adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
32. Žic Grgat, B. (2010). Postupanja centra za socijalnu skrb. U: Ajduković, D. (ur.), *Priručnik o provedbi Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (str. 51-66.). Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Internet izvori:

1. *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine.* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske (2017), Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
<https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Nacionalna%20strategija%20zastite%20od%20nasilja%20u%20obitelji%20za%20razdoblje%200do%202017.%20do%202022.%20godine.pdf> (07.03.2020.)
2. *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2006).* Zagreb: Vlada Republike Hrvatske (2017), Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
https://mup.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Protokol_o_postupanju_u_slucaju_na_silja_u_obitelji-usvojila_Vlada_19_6_2019.pdf (27.03.2020.)
3. World Health Organization (2006) – *Definition of Child Abuse.*
<http://www.yesican.org/definitions/WHO.html> (15.04.2020.)
4. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. (2008).*
http://www.aacap.org/cs/root/facts_for_families/child_sexual_abuse (15.04.2020.)
5. MUP RH (2010). *Kriminalitet na štetu djece i maloljetnika.*
<http://www.mup.hr/13046.aspx> (06.09.2021.)
6. *Obiteljski zakon.* (2015.) Narodne novine, 103/2015.
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_103_1992.html (06.09.2021.)
7. *Kazneni zakon.* (1997.) Narodne novine, 110/1997.
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_110_1668.html (06.09.2021.)
8. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2005.) *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji, osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2003. godini.* <http://www.mzss.hr> (06.09.2021.)

11. PRILOZI

PRILOG 1. – protokol intervjua

1. Podnosite li vi, kao pedagog, prijavu zlostavljanja i zanemarivanja djece? Ako da, kada to činite, kome to prijavljujete i kako to činite (koje sve informacije otkrivete tijekom prijavljivanja zlostavljanja, činite li to pisanim ili usmenim putem)?
2. Što čini škola, a posebno pedagog, po pitanju zaštite djeteta i njegovih prava?
3. Održavate li radionice s djecom i roditeljima na temu obiteljskog nasilja sa svrhom preventivnog djelovanja?
4. Koje su aktivnosti putem kojih ostvarujete suradnju sa stručnim suradnicima unutar Centra za socijalnu skrb?
5. Kako biste opisali svoju dosadašnju suradnju sa Centrom za socijalnu skrb? Jeste li ostvarili dobru komunikaciju?
6. Je li vas ikada Centar upozorio na mogućnost nasilja u određenoj obitelji i koliko se često to događa? Je li češće da škola upozorava Centar ili da Centar upozorava školu na mogućnost postojanja nasilja?
7. Koji su, po vašem mišljenju, najdominantniji oblici suradnje pedagoga i stručnih suradnika unutar Centra za socijalnu skrb?
8. Možete li ukratko opisati po čemu se oni izdvajaju i zašto su najdjelotvorniji?
9. Održavate li sastanke s djelatnicima Centra za socijalnu skrb? Ako da, gdje se oni održavaju i kakvu vrstu sastanaka održavate? Individualne ili grupne? I koja je svrha istih (informativna ili strategijska)?
10. Organizirate li zajednički rad na rješavanju određenog problema kako bi interdisciplinarno pristupili u području zaštite dobrobiti djece – konzultativna supervizija?
11. Provodite li zajedničke edukacije i stručne skupove?
12. Što bi ste istaknuli kao prednost suradnje sa stručnim djelatnicima Centara za socijalnu skrb? Je li vidljiv pomak u pravovremenom reagiranju i intenzitetu djelovanja na području zaštite dobrobiti djece?
13. Koji su nedostaci suradnje (ako ih ima) sa Centrom za socijalnu skrb? Uočavate li možda nedostatak resursa za djelovanje (stručnjaka, opreme, prostora, programa) kod međusobne suradnje na području zaštite dobrobiti djece?
14. Smatrate li da se dobra ili loša suradnja Centra i škole oslikava na djetetu i zašto?

15. Koji su ključni momenti u kojima institucije sustava čine propust? Što stručnjaci mogu učiniti drugačije i na koji način slučajevi mogu biti brže riješeni? Preciznije, što „oni“ (djelatnici CZSS-a) mogu učiniti da „mi“ (pedagozi) učinkovitije radimo, a što „mi“ možemo učiniti za „njih“ da oni učinkovitije rade?

Suradnja školskih pedagoga i suradnika Centara za socijalnu skrb po pitanju obiteljskog nasilja

Sažetak

Predmet ovog istraživanja predstavljaju iskustva pedagoga u osnovnim školama o provedenoj suradnji sa stručnim suradnicima unutar Centara za socijalnu skrb glede obiteljskog nasilja. Cilj istraživanja bio je prvenstveno utvrditi mišljenje pedagoga o provedivosti i kvaliteti suradnje sa stručnim suradnicima koji djeluju unutar Centara za socijalnu skrb po pitanju obiteljskog nasilja i njegovog utjecaja na djecu te u kojoj je mjeri suradnja prisutna.

U istraživanju se koristila metoda intervjua, a kao tehnika odabran je polustrukturirani intervju. Intervju je proveden s pet pedagoga koji djeluju unutar osnovnih škola grada Zadra. Proveden je s ciljem dobivanja konkretne, osobne slike rada na slučajevima obiteljskog nasilja i upoznavanja s mišljenjem ispitanika o suradnji stručnih službi osnovnih škola i Centra za socijalnu skrb. Cilj intervjua je i upoznavanje nekih specifičnosti kod rada školskih pedagoga, njihovih razmišljanja o obiteljskom nasilju i eventualnim preprekama za što stručnije djelovanje. Za potrebe vođenja polustrukturiranog intervjua pripremljena je lista pitanja kojima su naznačene osnovne teme sukladno postavljenim istraživačkim zadacima.

Iz dobivenih podataka mogu se zamijetiti sljedeći rezultati istraživanja. Najprije su tu očekivani čimbenici koji idu u prilog prijavljivanju nasilja nad djecom od strane škole i školske stručne službe: podizanje javne svijesti, prisutnost teme nasilja u medijima, zakoni i protokoli o postupanju u slučajevima nasilja, educiranost kompletne školske stručne službe i učitelja, neuobičajeno ponašanje učenika u školi i želja da se pomogne djetetu ukoliko postoji sumnja na nasilje u obitelji. Potom imamo čimbenike koji ne idu u prilog prijavljivanju nasilja nad djecom od strane škole i školske stručne službe: strah od gubitka povjerenja djeteta, nesklonost zadiranja u obiteljske odnose, strah za vlastitu sigurnost, nedostatak čvrstih dokaza, nedostatak povjerenja u sustav te bojazan od nemogućnosti promjene stanja, loša educiranost učitelja i stručnih suradnika, manjak stručnih suradnika u školi i zadnje, ali i najvažnije, priroda poslova pedagoga u školama. U području suradnje škole i Centra za socijalnu skrb pedagozi su prepoznali dosta čimbenika za unapređenje kvalitete suradnje, a to su: organizacija zajedničkih edukacija, aktivno upozoravanje škole o postojanju rizičnih obitelji od strane Centra i bolja razmjena informacija te zapošljavanje socijalnih radnika kao stručnih suradnika u školi. Školski pedagozi su mišljenja kako unutar permanentnog obrazovanja stručnih suradnika treba organizirati edukacije u kojima bi oni stekli potrebna

znanja za primjereno postupanje sa djecom koje su žrtve obiteljskog nasilja, kako bi se upoznali s radom institucija s kojima trebaju surađivati i kako bi osvijestili nužnost prijavljivanja slučajeva obiteljskog nasilja.

Ključne riječi: zlostavljanje, obitelj, djeca, pedagog, škola, Centar za socijalnu skrb

Cooperation of School Pedagogues and Associates of the Centers for Social Welfare Regarding Domestic Violence

Summary

The subject of this research is the experiences of pedagogues in primary schools on the conducted cooperation with professional associates who work within the Centers for Social Welfare regarding domestic violence. The aim of the research was primarily to determine the opinion of pedagogues on the feasibility and quality of cooperation with professional associates working within the Centers for Social Welfare on domestic violence and its impact on children and the extent to which cooperation is present.

I used the interview method in the research, and a semi-structured interview was chosen as the technique. The interview was conducted with five pedagogues working within the primary schools of the city of Zadar. It was conducted with the aim of obtaining a concrete, personal picture of working on cases of domestic violence and to get acquainted with the opinion of the respondents on the cooperation between the professional services of primary schools and the Center for Social Welfare. The aim of the interview is to get to know some specifics in the work of school pedagogues, their thoughts on domestic violence and possible obstacles in order to act as professionally as possible. For the purpose of conducting a semi-structured interview, a list of questions was prepared which indicated the basic topics in accordance with the set research tasks.

The following research results can be observed from the obtained data. First of all, there are the expected factors that support the reporting of violence against children by the school and the school professional service: raising public awareness, the presence of violence in the media, laws and protocols on dealing with violence, education of the entire school professional service and teachers, unusual students behavior at school and a desire to help a child if there is a suspicion of domestic violence. Then we have factors that are not conducive to reporting violence against children by the school and the school professional service: fear of losing the child's trust, reluctance to interfere in family relationships, fear for their own safety, lack of solid evidence, lack of trust in the system and fear of not being able to change the situation, poor education of teachers and professional associates, lack of professional associates in schools and last but not least, the nature of the work of pedagogues in schools. In the field of cooperation between the school and the Center for Social Welfare, pedagogues had identified many factors to improve the quality of cooperation, namely: organization of joint education, active warning of the school about the existence of high-risk families by the

Center and better exchange of information and employment of social workers as professional associates in the school. School pedagogues think that within the permanent education of professional associates trainings should be organized in which they would acquire the necessary knowledge for appropriate treatment of children who are victims of domestic violence, to get acquainted with the work of institutions they need to cooperate with and to raise awareness of the necessity to report cases of domestic violence.

Keywords: abuse, family, children, pedagogue, school, Social Welfare Center